

Prof. univ. dr. Petre ȚURLEA¹

TRANSILVANIA DE NORD-EST SUB TEROARE MAGHIARĂ. DOCUMENTE NOI

Comportamentul barbar al administrației maghiare, al Armatei Maghiare, al majorității populației civile maghiare, față de români și evrei în Transilvania de Nord-Est ocupată de Ungaria după Dictatul de la Viena din 1940, a fost prezentat în multiple volume, începând din ultima parte a secolului XX. Exploatând mai ales Arhiva M.A.E., am publicat în 1996, la Editura Enciclopedică, un volum masiv, 595 pagini, sub titlul „Atrocități maghiare și acțiune diplomatică românească. Ip și Trăznea”. Și în ultimii ani, istoricii s-au aplecat asupra temei, multiple documente noi văzând lumina tiparului. Cu toate acestea, foarte multe altele așteaptă să fie prezentate. Ele se află în Arhiva Națională, Arhiva M.A.E., Arhiva C.N.S.A.S. În aceasta din urmă, cercetând altă temă, am identificat într-un dosar al Consiliului Securității Statului – 10479, vol. I, arhivat la 18 ianuarie 1972, purtând denumirea de „Documentar privind problema culte și secte”, mai multe materiale sub titlul „Despre suferințele Episcopiei Ortodoxe Române a Maramureșului în urma arbitrajului de la Viena”. Redactarea datează din timpul ocupației horthyste. La A.C.N.S.A.S. se află sub cota D 012378, vol. 1, ff. 29-50, mai există și altă numerotare a filelor, dovadă a faptului că documentul s-a aflat și în alt dosar.

EPISCOPIA ORTODOXĂ A MARAMUREȘULUI RAPORT

DESPRE SUFERINȚELE EPISCOPIEI ORTODOXE ROMÂNE A MARAMUREȘULUI ÎN URMA ARBITRAJULUI DE LA VIENA

Actul istoric și arbitrar de la 30 august 1940 pronunțat la Viena a zguduit din temelii tânăra Eparhie a Maramureșului, care în urma caracterului ei misionar a fost expusă celei mai violente lovituri ale ungarilor.

Data pronunțării acestui verdict prin care a fost răpit întreg teritoriul de jurisdicție al Episcopiei ortodoxe a Maramureșului l-a găsit pe Prea Sfințitul Episcop Dr. Vasile Stan la postul său de veghe din Sighet împreună cu întreg Consiliul Eparhial, de unde cobora neîntrerupt în mijlocul credincioșilor semănând în sufletele acestora încrederea în Dumnezeu și în cârmuitorii destinului românesc, așa cum s-a făcut chiar și în ultimele zile ale lunii august 1940, iar vizitațiile canonice de la Rebeți, Virismort și altele, în zilele cele mai grele, când războiul nervilor era în deplină desfășurare și când toată suflarea din Maramureș era pe culmea disperării.

Consilierii Eparhiari cu Episcopul în frunte în primul moment au întâmpinat rezultatul verdictului de la Viena cu hotărârea de a rămâne cu toți la posturile lor. Prea Sfințitul Episcop Vasile a încercat să ia legătura telefonică cu ceilalți doi chiriarchi ortodocși, ale căror Eparhii erau, de asemenea, decimate cu Prea Sfințitul Nicolae Colan al Clujului și cu Prea Sfințitul Nicolae Popovici al Oradiei, pentru a se consulta în vederea unei hotărâri identice, dar nu a fost cu putință. S-a încercat să se obțină legătura cu Sfântul Sinod și cu Ministerul Cultelor pentru consultare în cauză, dar și aceasta a fost cu neputință. Astfel izolați, evenimentele ne-au surprins fără nici un fond de rezistență materială și fără nici o încurajare morală a Conducerei Bisericești și politice de atunci. În ziua următoare a verdictului de arbitraj la 30 august 1940, reprezentantul guvernului român în Maramureș, Dl Colonel Bratan, Prefectul județului, a convocat la Prefectură toate autoritățile românești din Sighet pentru a le comunica ordinul de evacuare urgentă. La această consfătuire din partea Episcopiei Maramureșului, a luat parte Protopopul Ioan Rujdea Consilier Referent. Prefectul județului a dat dispoziții de evacuare tuturor instituțiilor declarând că nu-și iau nici o răspundere pentru instituțiile care nu evacu-

Mănăstirea Feleacu

ează în cel mai scurt timp posibil. În acest scop Prefectura a eliberat trei ordine de evacuare, pentru personalul Episcopiei noastre. Dar acest ordin de evacuare nu ne-a putut împiedica să părăsim posturile încredințate. A treia zi după verdictul de la Viena, Duminică, 1 septembrie 1940 începuse teroarea străzii. Bande de unguri înarmate și nedisciplinate, trecuseră rânduri Tisa, frontiera fiind numai la circa 800 metri, de reședință Episcopală și începuseră teroarea semnăându-se conflicte serioase între pușinii gardieni rămași și între

aceste bande iresponsabile dar puse la cale de armate regulate a ungarilor de peste Tisa. (Vezi raportul D-lui Sgură nr. 115/940, părintele Stoican nr. 281/940, preot I. Tint nr. 183/941). Cum ținta tuturor atacurilor ungurești era mai ales Episcopia ortodoxă a Maramureșului în frunte cu Episcopul ei chiar și în timpurile normale și cum această Episcopie cu întregul ei Consiliu Eparhial într-un moment dat Duminică, 1 sept. 1940, se trezi fără nici o apărare, serios amenințată, nefiind în siguranță nici măcar viața membrilor săi, în această situație excepțională și cu totul critică, se convoacă o consfătuire a Consiliului la care iau parte Consilierii Eparhiari. Se constată că în fața bandelor ungurești iresponsabile, orice jertfă este inutilă și poate mult păgubitoare pentru biserică din Maramureș, expunându-se Episcopului cu întreg Consiliul să fie terorizat și maltratată de aceste bande ungurești. De aceea, se hotărăște: 1. Prea Sfințitul Episcop Vasile împreună cu secretarul și eventual cu un consilier să plece la Sibiu, locul destinat pentru evacuare și de acolo la București, unde să ia legătura cu membrii Sfântului Sinod ai bisericii ortodoxe române, cu Onor Minister al Cultelor și cu Guvernul Țării, pentru a se garanta viața și drepturile noastre din Maramureș. 2. Consilierul Referent Protopopul Alexiu Lates este numit Vicar Episcopesc cu Decretul nr. 79/940, și este încredințat cu conducerea Eparhiei până la întoarcerea Prea Sfințitului Episcop în Maramureș. La Catedrala Episcopală rămâne P.C. Sa Arhimandritul Gherasim Agapie, iar administrator protopopesc al Sighetului părintele Augustin Ioloncovschi. 3. Preoților și protopopilor li se trimite circulara pastorală nr. 74/940 Pres., prin care sunt sfătuiți să rămână la posturile lor îndeplinindu-și datoriile duhovnicești, nearătându-se ostili noilor stăpâniri, până la reglementarea drepturilor bisericii ortodoxe din teritoriul răpit și până la reîntoarcerea Prea Sfinției Sale în Maramureș (Vezi raportul Prot. A. Latis nr. 162/940, Pr. I. Tint nr. 183/941 și Prot. Ion Rujdea nr. 155/940).

Prea Sfințitul Episcop Vasile, însoțit de secretarul eparhial, Pr. Iosif Tint, plecând din Sighet și ajungând în Cluj, în ziua de 2 septembrie 1940 au intrat în legătură cu P.S. Sa Episcopul Nicolae Bălan și cu Înalț Prea Sfințitul Mitropolit al Ardealului, întâmplător aflători în Cluj din prilejul cercetării rudeniilor de la Bistrița-Năsăud. Dar nici după mai multe deliberări nu se poate lua vreo hotărâre definitivă în ceea ce privește cauza Episcopilor ortodoxe din teritoriul cedat Ungariei. Însuși Înalț Prea Sfinția Sa Mitropolitul Nicolae al Ardealului în acel moment a declarat că nu poate da sfaturi în asemenea împrejurări, neputând lua garanță pentru viața cuiva și mai ales pentru cei care au familie. În această consfătuire la care au luat parte toți consilierii referenți din Maramureș neputându-se, prin urmare, decide ce ar fi de făcut. Părinții Consilieri Alexiu Lates, Ion Rujdea și Mihail Munteanu s-au hotărât ca să rămână toți trei la posturile lor pe teritoriul cedat după cum fusese dată lozincă, în ședințele Consiliului Eparhial, pentru ca trupele de ocupație să-i găsească acolo și să ia act de existența Episcopiei Ortodoxe a Maramureșului, susținând continuitatea organizației noastre bisericesti. Toți consilierii referenți au rămas pe teritoriul cedat, continuând a reprezenta și susține după împrejurări și în cadrele posibilităților organizația bisericească până la expulzarea lor, rând pe rând, terminată la 10 ianuarie 1941 când a fost forțat ultimul consilier referent protopop I. Rujdea să părăsească conducerea Eparhiei Maramureșului. Prea S. Sa Episcopului Vasile, ajuns la Sibiu este încredințat din partea Înalț Prea Sfinției Sale Mitropolit Nicolae și a Guvernului ca reprezentant al bisericii române din Ardeal în Comisia de sub Președinția

D-lui Ministru Dr. Valer Pop la Budapesta, pentru a susține interesele bisericii ortodoxe române din Ardealul cedat Ungariei. Prin adresele nr. 79, 80, 81/940 Pres, au fost încunoștințați Sf. Sinod, Măria Sa Regele, Ministerul Cultelor și Mitropolia Bucovinei, despre cele întâmplate. În ziua de 8 septembrie 1940 P.Sa pleacă la București unde ia contact cu Onor Guvern, cu Ministerul Cultelor și cu Ministrul Finanțelor exoperând avansarea salariilor pe lunile sept., oct. și nov. 1940 și pentru preoții din Eparhia Maramureșului, cum se făcuse pentru preoții din Eparhiile Clujului și Oradea. După aceasta, pleacă în 13 sept. 1940 la Budapesta ca membru în delegația sus amintită pentru a susține cauza bisericii ortodoxe române de pe teritoriul cedat și cu deosebire cauza Episcopiei Ortodoxe a Maramureșului și pentru ca de aici să se reîntoarcă la reședința sa din Sighet. În timpul șederii P. Sfinției Sale la Budapesta menține neconținut legătura cu preoții, protopopii și cu consilierii referenți rămași la posturile lor, cerând informațiuni despre starea în care se găsesc ei, credincioșii și bisericile rămase pe teritoriul cedat și făcând intervenții pentru ușurarea situației celor năpăstuiți. Din corespondența și declarațiile acestora, precum și din rapoartele depuse cu ocazia expulzării lor care se păstrează la arhivele Episcopiei, se pot constata toate abuzurile, crimele și orgiile săvârșite de bandele maghiare și armatele de ocupație, care au maltratată în mod barbar preoțimea și enoriașii jefuind altarele pe altele profanându-le, izgonind preoțimea și confiscând toate bunurile acestora. În Budapesta, P.S. Sa Episcopul Vasile constatând toate acestea din rapoartele primite face cerere către Guvernul Maghiar prin Dl. Ministru Valer Pop și Legația Română din Budapesta, solicitând permisiunea de a trece în Maramureș și reclamând evacuarea reședinței Episcopale ocupată de armata maghiară, dar i se refuză astfel cererea de trecere în Maramureș cât și cetățenia maghiară pe motivul că face parte din Comisiunea Română care tratează Guvernul maghiar. Acest refuz este numai o formulă juridică mai șireată a expulzării pe mare P. Sfinției Sale din Eparhie și dacă nu s-a împărțit de tratamentul odios aplicat P.S. Nicolae a Oradei, este a se mulțumi pașaportului diplomatic care îi asigură imunitatea persoanei. Văzând că reîntoarcerea în Maramureș este imposibilă, P.S. Sa prin adresa nr. 97/940 roagă pe P.S. Nicolae a Clujului să ia temporar sub îngrijirea sa duhovnicească clerul și românii ortodocși din Eparhia Maramureșului, apoi lasă delegației române un memoriu în care împreună cu P.S. Colan al Clujului și cu P.S. Nicolae al Oradei, convocați la Budapesta, precizează drepturile și revendicările bisericii ortodoxe române din Ardealul cedat pe care delegația română avea să le susțină în tratativele cu legația maghiară și la 13 oct. 1940 cu majoritatea delegației române se înapoiază în țară. Durerosă a fost despărțirea P.S. Sale de credincioșii și clerul său în urma forței majore create de despotismul maghiar și această durere este temperată numai de nădejdea unei reîntoarceri la reședința sa din Sighet sub stăpânirea românească. În acest interval de timp toată ura acumulată a cavalerescului popor maghiar cum îi place să se mândrească, s-a năpustit cu urgie mai ales asupra centrului eparhial din Sighet. Reședința Episcopală a fost ocupată de armată și mobilierul ce l-au găsit în ea confiscat. Capela Episcopală ce servea și de biserică Catedrală și Parohială a fost demontată și depărtată, crucile de pe reședință au fost doborâte cu focuri de mitralieră. Clopotele, armonioase și scumpele clopote ale Episcopiei, au fost demontate din clopotniță și dăruite cu concursul catolicilor drept recompensă pentru unele treceri la uniți – la trei comune rute-

nești – Remeți, Virismort, Hirona de Sus din Maramureș. Toate bunurile și înzestrările Episcopiei din Sighet și din Eparhie au fost sechestrare, ocupate și confiscate. Părinții sufletești ai satelor, preoții ortodocși au fost batjocoriți în chipul cel mai neomenos, unii maltratați și închiși și aproape toți alungați. În județul Maramureș și Sălaj n-a mai fost tolerat nici unul. În județul Satu Mare abia mai rezistă câțiva. Această situație demonstrează mai limpede decât orice dezastrul dureros al Eparhiei ortodoxe misionare a Maramureșului. Tendința mărturisită era să facă tabula rasă din tot ce stăpânirea românească a creat în timp de 20 de ani. Vom relata în cele ce urmează cu citate din rapoartele preoților și credincioșilor expulzați ce se păstrează în arhiva Episcopiei ortodoxe a Maramureșului – amarul suferințelor trupești și mai ales sufletești ale celor alungați de la vatra lor. Citatele înșirate fără exagerare s-au înflorit sunt oglinda fidelă a intoleranței ungarilor și dovedesc realitatea faptelor săvârșite de ocupații unguri cu toate silniciile, în special față de biserica ortodoxă, ale cărei slujitor și Sfinte Altare au suferit un adevărat martir. Pentru a ilustra ce considerații și ce mentalitate a determinat ca persecuțiunile contra ortodoxismului să fie mai cumplite, vom relata o conversație auzită la Consilierul Eparhial Ioan Rujdea în luna dec. 1940, călătorind cu trenul într-o misiune primită de la P.S. Colan al Clujului: „În același compartiment s-au urcat un preot rom. cat. (Plebanos) și mai mulți ofițeri tineri. Eu stând într-un colț retras, ascultam convorbirea dintre acest preot reprezentant al lui Hristos și între un lt.col. ungar care întrebându-l i-a zis, „spune te rog dl Plebanos, ce deosebire este între preoțimea gr.cat. și între cea ortodoxă din punct de vedere credincioșiei naționale maghiare”. Preotul catolic pornit de ură cu ochii ieșiți din orbite îi răspunde: „Dl meu ortodoxii sunt dublii valachi și trebuie toți exterminați ca și câinii”. Iată cum factorii competenți ai unei credințe creștine în numele lui Christos au ațâțat și mai mult organele executive de curățire fără milă a terenului de ortodocși din Ardealul cedat, fiind ortodocși considerați ca reprezentanții adevărați ai românismului. Biserică catolică de toate nuanțele și riturile a prins momentul a se curăți cum zic ei de neghina necatolicilor și de sectarii ortodocși în general și în special în ținutul Maramureșului de curând organizat bisericeste. La ațâțarea urgiei ce s-a abătut asupra ortodoxiei din Episcopia Maramureșului, al cărei rol misionar, creștinesc, românesc și economic a atras atențiunea plină de ură a stăpânirii ungurești, au contribuit în mare măsură, cu durere o spunem, și unii dintre preoții români gr.cat. sfâșiind onoarea națională. Aceasta se vede lămurit din atitudinea protopopului gr.cat. din Borsa și a preotului gr.cat. din Săcel Maramureș care cu concursul jandarmilor unguri cu închis biserica ortodoxă luând cheile la ei lăsând pe credincioșii noștri fără altar pentru a-i sili să treacă la uniți, încât aceștia se adună în duminici și sărbători în jurul zidurilor bisericii încuiate și cu lacrimi și suflete cernite roagă pe Dzeu să însenineze și zilele lor (Vezi raportul Pr. A. Filip nr. 44/941, preot V. Magdău nr. 177/940 cons. I. Rujdea nr. 550/940). Între primele biserici ortodoxe răpite de uniți a fost biserica nouă din Livada, județul Satu Mare. Unii dintre preoții gr.cat. în zelul lor papist au oprit pe preotul nostru cu concursul jandarmului ungar să înmormânteze credincioșii ortodocși (cazul preotului gr.cat. Petrescu din Valea Porcului. Vezi raportul Arhimandritului Gherasim Agapie nr. 251/941 și a preotului G. Cojocarul nr. 186/941). Alții au constrâns credincioșii ortodocși prin violențe de tot felul, să treacă la biserica gr.cat., făcându-se stăpâni asupra înzestrărilor noastre bisericesti. (Cazurile din

lapa și Valea Hotarului Sighet, Vișeu de Sus și de Jos, Dragomi-rești, Săliște de Sus, Sienii, Sarasău, Ardu Sat, Ruscova, Poianele de Sub Munte). După toate acestea unul dintre acești frați masteri a mai avut îndrăzneala să ne cerceteze în una din zilele lunii aprilie 1941 la Sibiu și prezentându-se ca ocrotitorul și apărătorul bunurilor bisericilor ortodoxe, ne cerea o hârtie prin care să aprobăm luarea în posesiune a acestor bunuri de către biserica soră gr.cat. după ce fusese deja uzurpate, sub pretext de a le salva de confiscare pentru că ungiurii spunea el că biserica gr.cat. sunt mai indulgenți, în fond însă ca să justifice prin o aprobare cucoasă cu meșteșug actele de brigandaj săvârșite împotriva bisericilor ortodoxe. În favorul uniților lucrează autoritățile ungurești, convinse că maghearizarea românilor în special în nordul Ardealului cu concursul acelor va da rezultatele dorite mai ales văzând ușurința cu care își poate face loc limba maghiară în cultul bisericii gr.cat. Însuși Directorul General dr. Ileszszky din Ministerul Cultelor din Budapesta a declarat consilierilor I. Rujdea și M. Munteanu când i-au cercetat în luna octombrie 1940 cu ocazia refugiului din calea urmărilor: „Tot Maramureșul va fi trecut la Episcopia din Muncaci, iar Sat Mărul la Haidudorog, deci acolo nu mai poate fi vorba de Episcopia Ortodoxă”. Oarba neunire sufletească între frați și intoleranța catolicismului ce nu se dă înapoi din fața violențelor trupești și sufletești face ca astăzi o parte însemnată din preoțimea română unită din nordul Ardealului să conlucreze cu autoritățile ungurești la stăpânirea ortodoxiei. Din această cauză câte suflete drept credincioase nu au rămas fără cuvântul de mângâiere și binecuvântarea bisericii ortodoxe, câte neprohodite sau nebotezate pentru că altarele lor au fost închise și slujitorii lor alungați și martirizați. Dar zărilor idealului nostru național și creștinesc încep din nou să se lămurească și în urma vitejei ostașilor români și conducătorul lor iscusit, nădejdea noastră crește și în scurtă vreme vom putea da strălucire nouă altarelor ortodoxiei pângărite din nordul Ardealului.

Sibiu 26 iulie 1941. Consiliul Eparhial

ANEXE

Circulară către Preoțime nr. 75/940 Pres.

Din mila lui Dumnezeu drept credinciosului Episcop al Eparhiei ortodoxe a Maramureșului. Iubitului Cler și Popor har și milă de la Dzeu Tatăl și mântuire de la Dl nostru Iisus Hristos. Puterile lumești desigur nu fără voia lui Dumnezeu au hotărât ca Eparhia noastră să iasă de sub stăpânirea românească și să-și continue existența sub stăpânirea Statului maghiar. Cu acest prilej vă reamintesc cuvintele Sf. Apostol Pavel: „Tot sufletul să se supună înaltelor stăpâniri, căci nu este stăpânire decât numai de la Dzeu și stăpânirile care sunt de la Dzeu sunt rânduite (Rom. 13,1) și vă îndemn să nu uitați că aceste stăpâniri orânduiesc numai viața pământească. Binele nostru pământesc vine de la Tatăl ceresc și de la Dl Nostru Iisus Christos care și-a vărsat scumpul său sânge pentru mântuirea noastră. Lui să-i încredințăm sufletele noastre aducându-i și mai departe slavă și rugăciuni în sfintele noastre biserici drept măritoare și în dulcea noastră limbă românească, pentru păstrarea ființei noastre trupești și pentru moștenirea împărăției sale în viața de veci. Iar stăpânirii lumești să-i dăm ascultarea, cinstea cuvenită că singuri să nu ne tragem osândă (Rom. cap. 13, V.2.). Cu aceste sfaturi împărtășindu-vă arhiereasca noastră binecuvântare rugăm pe bunul Dzeu ca să aibă în sfânta sa pază biserica

noastră ortodoxă pe slujitorii și credincioșii ei. Dat în Reședința noastră episcopală din Sighet în 1 sept. 1940. Al vostru de tot binevoitor S. S. Vasile Stan Episcop.

ADRESA CĂTRE PREA SFINȚIA SA EPISCOPI NICOLAE AL CLUJULUI NR. 99/940

Prea Sfințitul Domn Nicolae Colan Episcopul Ortodox al Clujului

Cluj

Cu frățescă dragoste te înștiințez că nerecunoscându-mi-se cetățenia maghiară nu mă pot înapoia deocamdată la Scaunul Eparhiei mele din Sighet și în mijlocul credincioșilor. Drept aceea prin aceasta îți transmit toate puterile jurisdicționale și canonice ce le-am exercitat ca Episcop asupra Episcopiei ortodoxe a Maramureșului, cu rugămintea să iei în absența mea în părintească ocrotire această Episcopie cu preoții și credincioșii ei și cu toate înzestrările ce le are. Îți spun îndeosebi de la inimă salvarea clopotelor Episcopiei și a vechiului iconostas demontat la ordin din Capela Episcopescă. Notez că Vicarul meu la Sighet este părintele consilier Alexiu Latis care are înputernicire să mă înlocuiască în absență. Primește Prea Sfințite frățești îmbrățișări întru Domnul Nostru Iisus Hristos cu fierbinți rugăciuni ca să ne ocrotească Sfânta noastră Biserică și pe drept măritorii ei fii. Cu noi este Dzeu. Budapesta 2 octombrie 1940, S. S. Vasile Stan Episcop Ortodox al Maramureșului.

ADRESĂ CĂTRE PROTOPOPII DIN EPARHIE NR. 99/940. PRIT.: TERENCE CUOROGARIU, IGNAȚIA BORZA, ȘTEFAN BĂRBOS ȘI VASILE MAGDĂU

Preacucernice,

Deodată cu împărțirea arhierescă mele binecuvântări, vă aduc la cunoștință spre a înștiința clerul și poporul de sub oblăduirea P.C. Voastre, că neputându-mă înapoia la scaunul meu vlădicesc am transmis toate puterile jurisdicționale și canonice ce le-am exercitat în Episcopia ortodoxă a Maramureșului, asupra Prea Sfinției Sale Nicolae Colan al Clujului cu rugămintea să o ia în părintească ocrotire împreună cu toate înzestrările parohiei. Acestui P.S. Episcop vă veți adresa în viitor în toate chestiile bisericesti și cultural prin mijlocirea Părintelui consilier Alexiu (atis care a fost instituit vicarul meu la Sighet pe tot timpul absenței mele). Darul Dlui nostru Iisus Hristos, dragostea lui Dzeu Tatăl și împărțirea Duhului Sfânt să fie cu voi cu toți și să vă ocrotească. Al vostru de tot binevoitor. Budapesta la 2 oct. 1940 s.s. Vasile Stan Episcopul ortodox al Maramureșului.

EXTRAS DIN RAPORTUL PĂRINTELUI DIACON N. STOICAN NR. 281/1940

Înainte de a pleca din orașul de reședință a Sf. noastre Episcopii, încă începând din ziua de 29 august a.c., am putut observa pornirile de ură ale populației maghiare împotriva autorităților românești care încă mai erau în Sighet.

1. Gărzile maghiare înarmate și constituite în grupuri de la 10-15 persoane s-au postat la porțile și ușile instituțiilor nelăsând ca personalul să evacueze nimic din ce îi aparțineau

acestor instituții. Așa s-a întâmplat la Prefectura județului Maramureș. La Primăria orașului Sighet la Oficiul poștal și la Ad. Financiară etc. Din această cauză s-au efectuat cu mare greutate evacuarea instituțiilor.

2. În ziua de 1 sept. 1940 s-a început a se arbora drapele maghiare deși termenul pentru internarea trupelor maghiare în orașul Sighet era fixat pentru ziua de 5 sept. 1940, iar în seara zilei de 1 sept. am observat patrulând pe străzi unguri care în mod cu totul abuziv interziceau populației civile, care se îndrepta spre gară sau spre autobuze spre a se refugia, circulația pe străzi.

Subsemnatul spre a putea duce la bun sfârșit îndatoririle ce le aveam am fost nevoit să cer de la Corpul de grăniceri o patrulă înarmată care să mă însoțească la gară, care patrulă a avut multe ciocniri cu bandele ungurești înfuriate.

3. În ziua de 2 sept. în fața Palatului Episcopal pe la orele 10 ½ era strânsă o imensă mulțime de unguri care manifestau.

4. Tot cam la aceeași oră s-a retras și ultimul detașament de grăniceri care din cauza manifestațiilor din fața Palatului Episcopal au trebuit să-și facă loc cu focuri de armă trase în aer. În fața prefecturii județului a fost baricadată strada și a fost rănit un ofițer român de către unguri. Și aici ca și în fața Palatului Episcopal, Armata Română a trebuit să facă uz de arme. Cele înșirate până aici sunt lucruri văzute de subsemnatul până în momentul plecării din Sighet. În ziua de 2 sept. 1940 și de Pr. Arhimandrit Agapie și Dna Cornelia Tint.

EXTRAS DIN RAPORTUL DLUI NOTAR ILIE SGURA DIN TECEUL MIC, JUDEȚUL MARAMUREȘ, ÎNREGISTRAT LA NR. 115/940 PRES.

Trăind ultimele clipe din dezastrul de la Sighet țin să arăt că atât protocolul cedării semnată de Țara noastră, Ungaria și puterile Axei de la Viena nu s-a respectat întru nimica, iar ordinele date de guvern cu privire la evacuare, nu au fost respectate de cei în drept, lăsându-ne astfel pe funcționarii mici dar la inspecția vandalismului unguresc să ne impiste, să ne schingiuiască și să calce în picioare demnitatea armatei românești, ridicând la minimum glorioasa faptă a intrării acestei armate în Budapesta la 1918. Deși un protocol s-a scris că ocuparea oficială a Sighetului nu se va face decât în ziua de 5 sept. 1940, ea s-a făcut nu oficial ci de bande de cetățeni unguri locali cu concursul armatei ungare trecute peste frontieră, îmbrăcat în haine civile, prin dezarmarea puținilor grăniceri și jandarmi lăsați pentru paza ordinii, încă din ziua de 1 sept., ora 18 din cauza comandamentului militar care a lăsat Sighetul fără armată, dând astfel posibilitatea ungarilor din Sighet să comită toate neleguirile cu care au fost obișnuiți de la venirea lor în câmpia Tisei. Așa în ziua de luni, când subsemnatul m-am dat jos din tren în gara Sighet, venind în permisie pentru a merge în Teceul Mic să-mi evacuez averea Primăriilor, a Capelelor ortodoxe și a școlilor din lipsă de conducători și a mea personală, am găsit Sighetul cu drapele românești arbore pe toate casele și instituțiile noastre românești, iar bandele organizate din unguri și jidani cu regret spun, căci chiar și din unii români, frați de-ai noștri de confesiune gr.cat., în frunte cu avocatul ungar ajutat de profesorul român Bilț, Rîțiu, profesor preot unit. etc., se dădeau la cele mai mari nelegiuri, așa au împușcat pe un sergent pe stradă, au rănit un lt. de jandarmi, au îmbrâncit pe prefectul județului, col. Brătan, împiedicându-l să ridice banii Statului Român de la Dm. Fin. În această situație

pentru mine nu mai putea fi o altă salvare căci eram cel dintâi vizat ca unul ce am căutat să întronez autoritatea românească și credința strămoșească la punctul de frontieră Teceu Mic, prin înființarea Capelei ortodoxe prin înfrumusețarea școlilor și instituțiilor publice și printr-o vie propagandă națională ținută în toate ocaziile și manifestările de viață românească. Sibiu la 5 sept. 1940. S. S. Ilie Sgură notar licențiat.

EXTRAS DIN RAPORTUL PĂRINTELUI ARHI-MANDRIT GHERASIM AGAPIE DIN 17 FEBRUARIE 1941 ÎNREGISTRAT LA NR. 251/941

În ziua de 2 sept. 1940 deja populația ungurească s-a dat la jaf, intrând în curtea palatului, luând lucruri. În ziua de 3 sept. o echipă de civili vin cu steagul unguresc, îl fixează pe frontispiciul reședinței episcopale, distrug drapelul românesc, pe care românii îl pusese din nou, s-au repezit în capela episcopală unde eram cu polițistul Vasile Costin din Sărăsău, se reped la el, îl dezarmează, îi rup epoleții, cocarda de la șapcă care era cu insignă românească, apoi ne amenință cu împușcarea chiar în biserică, cu insultele cele mai grele și triviale, la adresa a tot ce este românesc. Miercuri, 4 sept., populația agitată în oraș. Derbedeii s-au adunat la Banca Națională terorizând pe contabil. Joi, 5 sept., ne-am trezit în sunetele clopotelor noastre, iar palatul reședinței invadat de soldații unguri pompieri, al căror conducător vorbea românește. A spus că are ordin să astupe emblema eparhială de pe fațada palatului. Duminică, în 8 sept., palatul a fost ocupat în întregime de armată. Accesul credincioșilor a fost interzis. Marți, 10 sept., generalul Iosif Radi, comandantul Garnizoanei îmi trimite vestea printr-un maior ca să demontez iconostasul din capelă. Au nevoie de odăi, biserica ortodoxă și desființează....., iar eu să mă prezint la poliție. Aici mi s-a comunicat același lucru, cerând să anunț locul depozitării iconostasului, deoarece tot ce a aparținut Statului Român, Statul Maghiar le sechestrează, luându-le în stăpânire, că ortodoxia nu există în Maramureș..... de ce a mai rămas la Sighet, etc. Am arătat dispoziția episcopală..... el a replicat din nou că neavând biserică, îmi pune vagoane la dispoziție ca să pot părăsi Ungaria.

În ziua de 12 sept. am fost arestat 12 zile. Am anunțat pe părintele Latis care venind de la Baia Mare a fost și el arestat. Luând cunoștință din ziare că P.S. Sa este la Budapesta, l-am anunțat printr-o carte poștală și nu după multe zile mi-a venit eliberarea, obținută de preasfințitul prin Consulatul Român. Am fost obligat să mă prezint de trei ori la zi la poliție. Eram încadrat între agenți ca cel mai mare făcător de rele și în această situație m-a văzut părintele consilier Munteanu și Rujdea când au venit la Sighet în căutarea părintelui A. Latis. După plecarea Părinților Consilieri care nu mai erau în siguranță în Sighet, am fost luat de Poliție, dus într-o odaie dosnică, asta în urma unui denunț acuzat între altele că părintele consilier Rujdea și Munteanu mi-ar fi adus 2-3 milioane lei pentru propagandă românească..... de aici urmărirea de fiecare clipă a părinților consilieri, iar la mine s-a făcut o rechiziție amănunțită, apoi a urmat și pedeapsă corporală grea de tot și nu numai odată, așa cum numai ungurii știu să aplice românilor. În timpul suferințelor mele am avut lângă mine pe părintele ieronah Ghenadie Cojocaru, care își îndeplinea funcția sa în toate părțile unde credincioșii îl reclamau, expunându-și chiar viața, suferind foarte mult din cauza autorităților comunale ungurești, care s-au purtat cu toată brutalitatea. Chemat în

14 dec. la Valea Porcului să înmormânteze pe G. Munteanu, mort din bătaia jandarmilor, a primarului și a preotului gr.cat. Ion Petrescu, fiindcă nu a voit să treacă de la religia ortodoxă la cea gr.cat., a fost oprit de jandarmi și de preotul gr.cat....., a fost alungat din sat, iar pe mort l-au îngropat fără preot ortodox personal am văzut schingiuți pe preotul Gazea din Remeș, preotul Vadulschii, iar pe preotul Casaru din Virismort, maltratată în chipul cel mai barbar de preotul catolic și proprietarul satului Szaplanczay, care este ginerele preotului canonic de la Episcopia greco-catolică din Baia Mare cu bandele lor.

La instigațiile pr. gr.catolic Ardeleanu din comuna Iapa-Maramureș, cei 200 credincioși din Valea Hotarului – Sighet, bărbați și femei au fost duși în lagăr la Carei.

Aceeași teroare și la Sarasău, satul natal al Dlui Prefect ungar Flaviu Jurcă, care a uitat cu totul de binefacerile avute de la Statul Român, purtându-se cu o uimitoare dușmănie față de români și tot ce este ortodox. Aceeași prigoană și asupra tuturor intelectualilor arestați și duși în lagăre, dacă s-ar fi aflat și părinții consilieri Rujdea și Munteanu (și nu la Cluj) sunt sigur că ar fi suferit și ei rigorile regimului unguresc fiindcă zilnic eram întrebat unde se află? Cât privește prezența P.S. Sale Episcop Vasile în Maramureș, chiar având și pașaport diplomatic, sunt sigur că ar fi îndurat cele mai mari mizerii, bazat pe spusele unui ofițer ungar pe motivul că a fost director de școală normală și a crescut generații multe în duh românesc.

În ziua de 20 dec. 1940, autoritățile ungurești nemişcându-mă m-au expulzat. Din eparhie au mai rămas un număr de circa 20 preoți și părintele consilier Rujdea în Cluj, de unde se mai abate când timpul e prielnic, pe la preoți pentru a-i mai ajuta cu sfatul etc. Iconostasul din biserică a fost demontat și pus într-o cameră la protoierie, iar în cancelaria Protoieriei s-a așezat paraclisul.

EXTRAS DIN RAPORTUL PĂRINTELUI CONSILIER A. LATIS, ÎNREG. LA NR. 162/940

În reședința Episcopală s-a instalat armata maghiară, nici în capelă nu mai putea străbate nimeni. În ziua de 11 sept. au intrat în camera mea trei detectivi, îmi fac percheziții, mă iau cu ei, împreună cu toate notele mele personale..... la poliție am fost închis. A doua zi purtat prin oraș până la serviciul de contra-spionaj....., interogatoriul a ținut trei ore..... a fost apostrofat „nu minții valah puturos, opincă puturoasă, opincă bătrână, tâlhar bătrân.....”, închis din nou; la orele trei după masă, doi jandarmi de la campanie mi-au pus lanțul pe mâini și sub braț având actele, am fost escortat la gară, dus la Baia Mare, unde m-au purtat pe la 3 oficii militare. La Legiunea de Jandarmi pe coridor și trepte, am încasat de la un grup de circa 15 soldați, anume orânduși spre acest scop, ghiontiri, palme, pumni pe care și după două săptămâni le-am simțit. În ziua de 13 sept., am fost escortat din nou de doi polițiști de-a lungul pieței mari. După aceea mi s-a fixat domiciliul forțat. În noaptea de 14 sept. am îndurat o percheziție grozavă. În 16 sept. s-a prezentat col. Mușat, comandantul orașului Baia Mare..... a citit un ordin că sunt deținut ostatic. În ziua de 17 sept. am fost escortat la Satu Mare și din nou legat ca un făcător de rele. În închisoarea cu ortaci (țigani, escroci, tâlhari etc.), am stat îndurând regimul cel mai sever al temniței. După șase zile am fost trecut într-o cameră împreună cu alți ostatici, anume: prepozitul Alex. Breban, de la Baia Mare, P.Bt. Gal vicarul din Șimleul Silbaniei, Vasile Pop, protopop Mădăras, Dr. Dumitru Crăciun notarul

public din Săini Pr. Brâncoveanu și Pr. Berinde, apoi notarii comunali Vasile Petrovan și Faust Pop. Am fost eliberat în ziua de 21 oct. 1940 cu îndatorirea că în timp de 10 zile să părăsesc țara, toate acestea numai după ce am făcut cererea de optare. Când s-a împlinit termenul, am fost somat verbal să ies din țară în timp de 24 ore, contrar voi fi aruncat peste graniță, ceea ce s-a și făcut pe 1 nov. 1940.

EXTRAS DIN RAPORTUL PĂRINTELUI CONSILIER IOAN RUJDEA ÎNREG. SUB NR. 550/940 IAN. 12

În urma evenimentelor produse de actul arbitrar de la Viena la 30 august 1940, tânăra Eparhie a Maramureșului, s-a clătinat din temelii. Toată urgia dușmanului secular, ungurii și catolicismul intolerant s-au pornit cu furie nespūsă în special contra bisericii ortodoxe, care era mai mult legată de unitatea acestui popor și de aspirațiile lui.

Depun următorul raport despre starea bisericii ortodoxe din Maramureș, după ocupația ungurească ca unul care am rămas pe teritoriul cedat, căutând a contribui la organele noastre bisericești până când în ziua de 10 ianuarie 1941, am fost expulzat prin optare forțată. Așteptam cu sufletul îndurerat termenul fatal al ocupației maghiare care s-a scurs plin de cea mai neuzită teroare. Nu se poate descrie procedeul și barbaria ocupanților, contra populației românești, care procedeu s-a prelungit chiar și în anul 1941.

După plecarea P.S. Voastre, 1 sept. 1940 la București, cu hotărârea de a vă reîntoarce încă înainte de ocupație, pentru a lua contact cu Sfântul Sinod și Ministerul Cultelor și după consfătuirea de la Cluj la care au fost de față I.P.S. Sa Mitropolitul Nicolae, P.S. Sa Nicolae al Clujului, P.S. Voastră....., noi consilierii Latis, Munteanu și Rujdea, conform hotărârii luate în consiliul eparhial din Sighet la 1 sept. 1940, ne-am reîntors din Cluj la posturile noastre din Maramureș, rămânând ca P.S. Voastră să ia contact cu guvernul pentru a se asigura viața și posibilitatea de rezistență a acestei abia înfiripate eparhii la Sighet fiind tocmai mult cu neputință șederea noastră. Urmăriți de autoritățile românești, am revenit cu părintele Munteanu la Cluj, unde am dus calvarul și clipele de groază provocate de ocupația maghiară. O săptămână am stat închiși, deoarece, care cum ieșeam pe stradă eram maltratați sub diferite forme..... „Are bombă la el popa valah” sau „a înjurat armata maghiară popa valah”, striga cineva și te lișa publicul care de care sărea, ca printr-o lovitură și-și satisfăcea setea de răzbunare. Noi, timpul ocupației l-am petrecut la reședința Episcopiei unde P.S. Episcop Nicolae Colan, prin bunăvoința sa părintească, ne-a dat ocrotire mie și părintelui Munteanu. În aceste zile de groază, românii stau închiși în casele lor, deoarece vânătoarea după ei a început, intelectualii erau urmăriți, preoții arestați și maltratați (preotul Relea, Pârnu etc.) sau chiar omorâți (protopop Munteanu, pr. Costea și alții). Temnițele erau ticsite de români, toate procedeele neumane le-au aplicat ungurii, care prin această teroare să curețe Ardealul de Nord de cât mai multă populație românească, pentru ca poporul să rămână fără conducătorii firești. În mai multe rânduri s-au făcut percheziții și în palatul episcopal, unde erau urmăriți preoții (printre alții pr. Florea Mureșan sub pretextul de instigator). În luna sept., la primirea regentului Horti, au asistat și P.S. Episcopii români Nicolae Colan, dr. Nicolae Popoviciu și dr. Iuliu Hosu. Cu ocazia cuvântărilor ținute în unele biserici româ-

nești, autoritățile s-au purtat cu un indiferentism și dispreț condamnat, iar ce privește asistența s-a purtat în chipul cel mai neomenos și brutal, întrerup strigăte, urlate, huiduieli, apostrofări și calificative ieșite din gura sălbaticilor, nu a unui popor civilizat. „Jos cu puturoșii de popi valahi, afară cu trădătorii și strigoi, jos cu nemernicii, să tacă valahul acela” și altele de această natură. Calvarul acesta pentru chiriarhii români s-a sfârșit numai după terminarea programului care părea de un veac și după care a declarat mâhnit unul din chiriarhii români: „Azi am plătit în 30 minute de umilințe, toate bucuriile celor 22 ani de unire”. A doua zi au fost primiți în audiență chiriarhii noștri de primul ministru Contele Teleky Pal, față de care episcopii au manifestat nemulțumirea pentru tratamentul brutal aplicat populației române de unguri, prin crime, schingiuri, maltratări neomenoase, arestări, internări, expulzări etc., la care premierul ungar, zâmbind, a replicat: „Să nu vă mirați căci astfel de lucruri și la o nuntă se întâmplă foarte adesea, de cum la un fapt istoric atât de însemnat pentru maghiari”. Se vede clar că însuși autoritățile în frunte cu primul funcționar al țării ungare a aprobat aceste atrocități. Tot atunci a cerut Teleky episcopilor noștri, să se acomodeze cu deplină loialitate noii situații, amenințând că în caz contrar, el va aplica mijloacele de constrângere și tot își va ajunge scopul. În acest timp prin adresa nr. 83/940 precum și prin radio am luat la cunoștință îmbucurătoarea știre pentru noi că D.S. Vasile al Maramureșului, a fost delegat de Guvernul Român, ca membru în comuniunea pentru reglementarea drepturilor bisericești române din teritoriul cedat, comisie care lucra la Budapesta. Din Cluj ne-am reîntors la Sighet prin Oradea până unde am însoțit pe P.S. Episcop Popovici. De aici am trimis primul raport P.S. Voastre la Budapesta, dus de prea S. Episcop Popoviciu, în care am arătat situația grea creată în aceste câteva zile bisericii noastre din Maramureș. Aici am așteptat cu pr. Munteanu, reîntoarcerea P.S. Nicolae, cu îndrumările P.S. Voastre, ceea ce ne-a și sosit, după care am continuat drumul la centrul Eparhiei în Sighet. Ajunși în Sighet, luăm contact cu P.C. Arhimandrit Gherasim Agapie care a rămas acolo și cercetând unde este Pr. Consilier Latis, care fusese încredințat ca vicar al Eparhiei, constatăm că a fost arestat și transportat la Baia Mare de unde i s-a pierdut urma. Am tras la casa parohială care mai rămăsese liberă, celelalte fiind toate ocupate de armata ungurească.

Luând cunoștință că unii dintre preoții gr.cat. români nu mai vorbesc cu cei ruteni, folosesc și aceste împrejurări triste de a se curăți de ortodocși, am luat contact personal cu prot. Pop Ștefan, vicarul gr.cat., rugându-l să atragă atențiunea subalternilor săi, că nu este timpul acum de confesionalism și să nu profite de situația excepțională preoțimea gr.cat., Dnia Sa a înțeles situația, a promis că va lua măsuri.

Un agent secret a fost mereu în urma noastră..... imediat la sosire am fost duși la Poliție și interogați..... în ziua de 25 sept. văzând că nu mai avem siguranță, căci din clipă în clipă vom fi arestați și internați, am hotărât ca părintele Munteanu să plece la Baia Mare și eu după informațiile ce aveam, la Satu Mare, ca să vedem de soarta pr. Cons. Latis. Eu am ajuns la Satu Mare am tras la casa parohială unde era în pat bolnav pr. Teodor Rusu..... el îmi confirmă că pr. consilier Latis este arestat în închisoarea din Satu Mare. Tot el îmi atrage atențiunea că mereu am fost căutat și urmărit de poliție..... a doua zi, sâmbătă mă prezint însoțit de Dl Emil Tiscă, director de bancă și primul nostru episcop, la generalul comandant al orașului..... pentru a vedea ce dorințe are de a căuta stăruitor..... generalul de la început

ne ia cu chestiunea catedralei ortodoxe „cerând s-o predăm autorităților ungare, deoarece nu poate tolera o clădire atât de monumentală și sfidătoare a stăpânirii ungurești în plin centru al orașului, zidită cu scopul de a arăta că aici este stăpânire valahă”..... „Că nu avem decât 25 suflete ortodoxe, despre ce s-a convins cercetând în repetate rânduri această biserică”.

Noi am comunicat că nu este în căderea noastră a face cesiuni de biserici și prin aceasta a lipsi pe credincioși de singurul mijloc de mângâiere. Iar în ce privește numărul credincioșilor i-am spus că este greșit informat deoarece în Satu Mare și împrejurările schimbate sunt și alți cu mult mai mult ortodocși, dar ei nu cutează să iasă pe stradă nici pentru a-și cerceta biserica din cauza împrejurărilor. În urmare, generalul declară: „Că el va aplica măsurile necesare și celor ce au mai rămas pentru ca numărul lor să dispară cât de curând, deoarece nu au ce căuta ortodocșii acum”. Am răspuns apelând la sentimentele de creștin.

Pentru a se vedea ura contra acestei Catedrale reproduc un articol semnat de Ciobo Istvan în ziarul „Szamos” din 5 ian. 1941, unde scrie între altele următoarele despre catedrala ortodoxă română din Satu Mare care, zidită în inima acestui oraș, care ne este mereu în calea conducătorilor unguri. „Aici este acea nenorocită catedrală gr.cat. zidită, în stilul bisericesc al patriarhilor. Marfă de duzină tot asemenea am văzut la Tg. Mureș pe o ilustrată: În regatul vechi desigur se pot afla nenumărate exemplare de aceeași factură. Că acest monstru (catedrală) mai dăinuiește aici în aceasta – deducând din administrația valahă și din soliditatea caselor din București – în mare parte se datorează solidității și nețârmuritei răbdări a pământului nostru românesc, bun și sigur care nici nu s-a cutremurat până aici sub ea, dar el (cutremurul) a întrelăsat, trebuie să executăm noi sătmărenii; fără întârziere trebuie să facem să dispară fără urmă de pe fața pământului această construcție de amintire rușinoasă și de îngâmfare balcanică”.

În aceeași zi, sâmbătă, am plecat de la închisoarea centrală din Satu Mare unde am cercetat cu aprobarea comandantului, sublt. dr. Boiu, pe colegul consilier Latis, care a fost deținut și întemnițat imediat după ocupație, pentru ca și prin aceasta să oprească orice posibilitate de menținere a organizației noastre episcopale din Maramureș. Mi se acordă o convorbire, cu condiția să vorbesc în ungurește în prezența unui gardian. Cu lacrimi în ochi a fost întâlnirea noastră, de faptul că unde am ajuns. I-am relatat situația și nădejdlile ce le avem, care singurele ne mai dau tăria. Aici au întâlnit închiși o mulțime de intelectuali români.

A doua zi, duminică s-a oficiat Sfânta Liturghie în catedrală, servind și părintele Dosofteiu Constantinescu, după sfânta slujbă la care a luat parte un număr de circa 45 suflete, ortodocși și gr.cat. care s-au adunat în jurul meu în fața catedralei și ne mângâia împrejurările grele în care am ajuns. Urmărit de poliție și lăsând vorbă pentru părintele Munteanu care avea să mă caute aici, eu am plecat imediat cu primul tren..... Am plecat la Valea lui Mihai unde am cercetat pe prot. Terentie Ciorogariu care a fost și el evacuat de jandarmii unguri cu forța din casa parohială, proprietatea bisericii noastre de unde au scos și capela, iconostasul cu toate obiectele depozitându-le cum a putut..... iar el cu Dna au fost nevoiți a se adăposti într-o cameră la un evreu, deoarece atât românii gr.cat., cât și proprietarii unguri se fereau de a-i da adăpost. Părintele Ciogorariu mi-a comunicat că a scris despre situația aceasta Prea Sfinției Voastre la Budapesta. Aici am luat hotărârile date de împreju-

rări, iar seara am plecat spre Budapesta. Cu trenul cu care am mers s-a nimerit ca să sosească și părintele Munteanu, în baza informațiilor lăsate la Satu Mare, așa că de aici am continuat drumul împreună la Budapesta pentru a scăpa momentan de urmărire, internare sau expulzare, la care eram expuși. Măsura de a fi plecat s-a dovedit a fi bună, deoarece părintele Dosofteiu Constantinescu, care a fost luat când eram acolo și căutat de agentul secret, a fost întemnițat în Satu Mare în aceeași zi și numai după cinci săptămâni, după ce forțat a semnat actul de optare pentru cetățenia română, a fost eliberat, respectiv expulzat. Aceeași soartă aș fi avut-o și eu atunci dacă nu plecam.

Îndată ce am ajuns în Budapesta..... am luat contact cu P.Sf. Episcop Vasile care făcea parte din comisia română pentru fixarea drepturilor bisericii române din teritoriul cedat-răpît. Am raportat verbal situația jalnică în care a fost adusă biserica noastră din Maramureș. Am constatat și aici că Prea Sfinția Sa, a fost tot timpul – în scris – în legătură cu preoțimea rămasă la postul ei, dând preoților povește și îndemnuri în situația grea creată de forța împrejurărilor. Am raportat și eu despre constatările făcute personal în Satu Mare, unde cu lacrimi în ochi ne-a arătat păr. Constantinescu fapta necinstită a unui nelegiuit din timpul ocupației ungurești, care intrând cu forța în catedrală, în Sfântul Altar l-a (găsit – n.n.) urinând în discul pentru anafora și așezându-și fecalele pe proscomidie, tot asemenea s-a murdărit și prin biserică, furând și sfintele vase. Nemernicul a crezut că necinstește acest sfânt lăcaș, dar prin aceasta și-a necinstit neamul din care face parte.

În colonia Lazuri unde am adus biserica lui Cloșca din Cărpiniș-Poșaga, ca să stea strajă la hotar, a fost, de asemenea, batjocorită, profanată, iar troița din fața ei, ridicată în amintirea eroilor de la 1784, a fost scoasă, cântărețul bisericii Buze Gheorghe, a fost maltratat chiar în biserică până la nesimțire, iar după aceea răstignit pe troiță afară, care apoi a fost arsă. Coloniștilor care nu voiau să-și lase glia primită și gospodăriile ce cu trudă și-au ridicat, au fost maltratați.....

În colonia Livada biserica a fost luată de la început de uniți, precum și cea din colonia Colonel Paulian, cu toate bunurile lor, iar credincioșii ca și cei din Peleş, Micula, Principele Mihai și alte centre, au fost risipiți, fiind zdrobite aceste așezări românești. O rezistență mai însemnată s-a făcut contrabandelor românești năpăstuite asupra coloniștilor moși din Horea, lanculești și Scărișoara Nouă, unde bărbați și femei s-au apărât vitejește, dar această rezistență a fost crunt pedepsită apoi de autoritățile ungurești, prin împușcarea unor coloniști și internarea mai multora fără urmă. Credincioșii, episcopii, cantorii în multe locuri au fost duși în biserici și maltratați iar sub teroare au fost obligați să șteargă inscripțiile românești.

Tot atunci am relatat cum ungerii au înstrăinat toate bunurile Episcopiei Maramureșului, au ocupat reședința episcopală, au demontat iconostasul Capelei episcopale, prefăcând-o dormitor pentru soldați, au înstrăinat clopotele episcopiei dându-le unor parohii rutene ca preț al trecerilor la uniți. Apoi despre purtarea neomenoasă față de P.C. Sa Părintele Arhimandrit Gherasim Agapie despre arestarea P.C. Sale Păr. Consilier Latis ca și întemnițarea, maltratarea și expulzarea preoților Căsarului din Virismort, Gazea din Remeș, Vadulșchi din Poeni, Lebedov din Ruscova, preot I. Borza și alții.

Tot cu ocazia acestui refugiu am fost și la Ministerul Cultelor din Budapesta..... Am cercetat pe directorul general dr. Esenschi din Ministerul Cultelor, secția cultelor minoritare care

a declarat între altele: „Tot Maramureșul va fi trecut la Episcopia din Muncaci, iar Sătmarul la Haidudogog, deci acolo nu mai poate fi vorba de Episcopie ortodoxă”.

P.S. Sa Vasile tot timpul a răspuns rapoartelor și scripturilor preoțimii și credincioșilor, care îi cereau sprijinul în acele zile critice, dar văzând că situația se înrăutățește tot mai mult pentru biserica noastră, a cerut guvernului ungar prin mijlocirea Dlui Ministru Valer Pop și a Dlui ministru Cruțescu ca să dispună eliberarea reședinței episcopale ocupată de armată ungară și se restituie toate bunurile bisericilor..... spre a merge la centrul episcopiei la Sighet, pentru a nu-și lăsa scaunul episcopal în Budapesta, fiind numai pentru a contribui la lămurirea situației bisericii românești din teritoriul Ardealului, răpit la această intervenție. Guvernul ungar de abia după 10 zile a dat răspuns negativ prin Dl Ministru Valer Pop..... „Că servindu-se P.S. Sa de un pașaport diplomatic străin (român) și-a pierdut dreptul la cetățenia maghiară și nu este îngăduit a merge la Sighet sau în eparhie nici pentru o vizitație canonică. Primind acest răspuns, P.S. Sa îndurerat a fost nevoit a se reîntoarce în țară.

Astfel noi, consilierii eparhiali, am fost nevoiți a ne reîntoarce fără arhipăstor P.S. Episcop Vasile, în urma acestor întâmplări, printr-o adresă dată nouă, a încredințat cele spirituale P.S. Colan al Clujului, unde ne-am prezentat, punându-ne la dispoziția P.S. Sale.

Stabiliți la Cluj, un lung timp nu ni s-a dat nici o atribuție deși cerusem aceasta de la început, arătând că suntem hotărâți a rămâne la datorie pentru a contribui și în aceste vremuri grele la menținerea organizației noastre bisericesti.

Noi, cu toate acestea am căutat a ne interesa de aproape, în raport cu împrejurările de cauza bisericii din Eparhia Maramureșului vitregită de soartă. P.S. Episcop Colan era cu multă bunăvoință, dar de multe ori împiedicat de a ne putea ajuta.

Cum cele mai multe expulzări de preoți ortodocși au fost în Maramureș, credincioșii noștri au rămas fără păstori. Se prezentau și la noi delegații de credincioși din Borsa, Săcel, Visăul de Sus etc., care cereau să li se trimită preoți, ei nevoind a părăsi credința ortodoxă orice ar fi. Oamenii aceștia mulți, făceau drumul lung pe jos, mânăți de credința lor și cu lacrimi în ochi ne istorisea modul barbar al ungarilor prin alungarea, maltratarea preoților cum au închis bisericile, iar ei se roagă în jurul zidurilor, care e singurul loc ce le-a mai rămas ca stâlp al nădejzii lor..... Delegații declarau că în Maramureș este o mizerie nemaipomenită..... și fără viza unor preoți catolici, pe bonurile de mălai, petrol și sare, acestea nu se eliberează, iar catolicii profită căci ortodocșilor nu li se dau bonuri de alimente, până nu trec la catolici. Mizeria și necazul a forțat pe mulți să treacă în urma acestei arme perfide și neomenoase folosită de catolicismul de toate riturile. Aceeași situație este aproape în toate parohiile noastre din Maramureș pe lângă alte silnicii aplicate de autorități și de biserica catolică pentru a se curăți terenul de ortodocși.

În luna nov. ni se dau atribuții de revizori eparhiali, părintele Rujdea pentru Eparhia Cluj și Maramureș, iar păr. Munteanu pentru Eparhia Oradea..... Păr. Munteanu la 6 dec. 1940 a trecut frontiera forțat de împrejurări, ori eu am continuat a lucra mai departe preluând în acest timp materialul pentru sematismul din calendarul eparhiei Clujului pe anul 1941, ce privește eparhia Maramureșului contribuind și cu art. „sub scutul bisericii”.

În tot acest timp am ținut contact scris sau telefonic cu preoțimea noastră rămasă, cu preotul arhimandrit Gherasim

din Sighet, pr. Rusu din Satu Mare, pr. Ștefan Vărbos din Baia Mare, pr. Sovrea din Fânațe, pe care i-am cercetat, precum și cu părintele Ursu din Gelu, părintele Coțofanu etc. Pe părintele Cipcigan de la Mănăstirea Dragomirești, l-am propus pentru a fi hirotonisit, fiind singurul rămas la Sf. Mănăstire Dragomirești. Acesta de abia s-a prezentat și a fost forțat să părăsească acest așezământ cu toate cunurile. Atunci a fost hirotonisit și Grigore Panci pentru Săcel și Timiș pentru Vișeu de Jos, dar autoritățile ungurești n-au admis instalarea noilor preoți.

Aici amintesc și faptul luării cu forța a Catedralei ortodoxe, Oficiul parohial și protopopesec din Satu Mare, de către preotul maghiar Iacob Eno din Hust, retrocedată în urma protestelor făcute de Prea S. Colan și Părintele Rusu la Regent, guvern și prefect. Cu această ocazie s-au devastat arhiva parohiei și protopopiatului de ungarul Eno și sergenții însoțitori. În baza delegației primite cu nr. 6272/1940 de la P.S. Colan al Clujului de astă dată ca revizor eparhial, am cercetat și servit la sărbătorile Nașterii Domnului din 940 în parohia Bonțida și Lăpus, cercetând și parohiile: Dej, Fânațe, Mânăstru, Baia Mare, Sighet, Seini și Satu Mare. În acest drum am fost arestat fixându-mi-se termenul de 10 zile pentru părăsirea teritoriului.

La Oradea am fost în repetate rânduri unde am luat contact cu P.S. Consilier Evuțeanu care a pus mult suflet pentru a salva acel centru episcopal în urma celor întâmplate.

După ocuparea Ardealului de Nord, ungarul s-au ocupat și de situația bisericii ortodoxe însă în interesul lor. Deja la Budapesta am luat informația că intenționează să înființeze o Episcopie ortodoxă maghiară, respectiv Mitropolie, folosind ca nucleu pentru aceasta parohiile ortodoxe române, circa 23 la număr, din Ungaria veche, unde au început acțiunea, căutând ca prin preoțimea ortodoxă română de acolo să producă procese verbale în consiliile parohiale prin care individual parohiile acceptă trecerea lor sub jurisdicția noii Eparhii ortodoxe maghiare. Un fel de haidudogog, care este în organizare, numind în fruntea ei pe prepozitul Popov Mihai (numele îl arată de ce neam este și ce intenții poate avea față de ortodoxia românească).

Unul dintre preoții care lucrau pentru cauza ungurească este ungarul Olah Ianoș, care pentru zelul lui a fost numit comisar guvernial în cauză. A activat pentru această cauză și preotul Mureșan din Kovar-Apati și Pr. Mișcuta Szilard (Constantin) și alții.

Aceștia nu s-au mulțumit numai cu înstrăinarea parohiilor lor, ci trecând frontiera vechii Ungarii, cutreieră parohiile române, pentru a le face să accepte trecerea sub jurisdicția Episcopiei Ortodoxe Maghiare în organizare. În aceasta ei sunt ajutați de notarii unguri și autorități, dar populația românească a simțit ce vreau și nu le prea da ascultare. Părintele Gavril Mărcuș după ce a fost alungat din Ocna-Sugatag Maramureș, a venit la Bihor, iar Vicariatul Oradea l-a repartizat la parohia Ceva, administrând și alte parohii între care și frunțașă parohie Mădăras, unde a vrut o ciocnire cu preotul intrus Mișcutia care e maghiarizat și care nu l-a lăsat să servească, dar atunci a intervenit poporul care a declarat că va închide biserica dacă nu lasă să servească păr. Mărcuș la care ei țineau.

Iată cum dușmanul caută să învrăjbească frații, pentru că prin aceasta să producă înstrăinare poporului român. Despre cele de mai sus, din cuprinsul Eparhiei Oradea, am comunicat și Prea Sfântului Nicolae al Oradei, arătând cum ungarul în nelegiuirea lor, au început la dărâmarea bisericii din Sălard-Bihor.

Cu ocazia cercetării parohiei Baia Mare și a Păr. Ștefan

Bărbos, adm. protopopesc, am constatat cu satisfacție cât de frumos rezistă preoțimea în acest tract în număr destul de mare, spre lauda lor. Aici precum și în alte părți, s-au luat toate sesiunile parohiale, cantorale și bisericești, iar preotul Ciocan din Ardușat n-a fost lăsat de autoritățile ungurești să servească nici în sfintele sărbători ale Nașterii Domnului. În casa parohială s-au instalat jandarmii, iar el a fost alungat din comună, așezându-se în Finteuș, unde stă fără ocupație. În urma acestor fapte am luat măsuri cu părintele protopop prin reclamațiile făcute la prefectul din Satu Mare, dar fără rezultat.

Trecând prin Seini am constatat aceeași situație tristă, temelia a fost acoperită, drumul refăcut peste ea de unguri, materialul adunat și rămas pentru zidire, a fost înstrăinat, mare parte luat de populația ungurească și de bisericile rom. cat. reformată și gr.cat. din care s-au reparat aceste biserici.

Preoțimii până în luna ian. nu i s-a dat salariu sau ajutor de la Stat.

Țin să mulțumesc Prea S. Nicolae Colan al Clujului pentru ocrotirea părintească și bună voință personală arătată față de mine în clipele grele petrecute sub ocupația ungurească, până la data de 10 ian. 1941, când am fost forțat de împrejurări să trec frontiera și pentru deosebita grijă ce poartă parohiilor noastre din Maramureș, precum și P.S. Protopop T. Ungureanu pentru clipele de mângâiere în refugiul meu din Buda-pesta.

Rămân în nădejdea nețărmurită ce am în dreptatea dumnezeiască, că mai repede

sau mai târziu, după voia sa și vrednicia noastră, vor veni zile mai senine și asupra neamului românesc și bisericii strămoșești, când dreptatea cauzei noastre va fi recunoscută de însăși cei ce ne-au sfâșiat prin actul arbitrar de la Viena, pronunțat la 30 august 1940, iar atunci din nou și mai strălucitor se vor deschide altarele noastre văduvite, vor primi pe slujitori, iar poporul drept credincios, pe păstorii alungați de uzurpatori și de catolicismul intolerant.

Pentru cauza aceasta voi lupta și în viitor din toate puterile mele.

Aducând acest raport rămân cu supunere firească.

s.s. Prot. I. Rujdea
Consilier referent la
Episcopia Maramureșului

REPRODUCERE DIN RAPOARTELE PREOȚILOR EXPULZAȚI ȘI REFUGIAȚI

1. Frământarea în masele maghiare, în special la graniță au început deodată cu prăbușirea Cehoslovaciei care le-a dat curaj și a crescut deodată cu începerea tratativelor de la Turnu

Severin. Ațâțările și ieșirile s-au îndreptat mai ales în contra centrelor noastre de colonizare, după cum reiese și din raportul Pr. Serafim Jora din Parohia Drăgușeni, de sub nr. 134 din 23 oct. 1940. Prin activitatea mea și râvna ce depunea față de bisericească și față de țara noastră expropriind unde interesele bisericii și ale neamului cereau, eram foarte mult urât de unguri și de evrei..... din partea ungarilor am fost amenințat în ziua de 2 sept., deci a mai rămâne la Drăgușeni nu avea alt rost decât să-mi expun viața, căci ungurii, cu concursul unităților și a altor ortodocși, au distrus temelia bisericii ridicată cumulată trudă ce au înstrăinat materialul de zidire, fapt constatat și de pr. Adm. prot. Teodor Rusu din Satu-Mare.

2. Din parohia Lazul colonie din județul Satu Mare cantorul Buze Gh. prin declarația de sub nr. 334 din 10 martie 1941, raportează: „.... am fost maltratat în chipul cel mai barbar a fost dus în biserica noastră ortodoxă unde am fost chinuit de armata ungară, bătut până la nesimțire cu arma și palmele. După percheziționarea bisericii unde au găsit ferite de mine

Biserica Mănăstirii Rohia

tablourile în basorelief a eroilor lancu, Horea, Cloșca și Crișan (dosite de pe pereți). Am fost bătut iarăși timp de jumătate de oră în Casa Domnului, de aici am fost dus în fața troiței Horea, Cloșca și Crișan și forțat să scot troița pe care am fost răstignit cu capul în jos și biciuit în mod barbar până la nesimțire, în starea aceasta am fost fotografiat..... Troița a fost zdrobită în bucăți și arsă..... Generalul ungar care a cercetat biserica și colonia a spus că nu mai admite

aici biserică ortodoxă română..... În urma acestor fapte am fost silit de unguri să trec în țară la 14 ianuarie 1941”.

3. Sunt nesfârșite șiroaiele de lacrimi și durerea bieților coloniști care au fost nevoiți a-și părăsi avutul și vetrele de curând înjghebate, după cum reiese din raportul de sub nr. 220 din 10 februarie 1941 a pr. Valeriu Bărbosu din Parohia Colonie Principele Mihai, asupra căreia s-au năpustit ungurii. De la pământ au fost opriți să lucreze și cultive. Li s-a pus în vedere în repetate rânduri să părăsească colonia. Mai recent în noaptea de 18-19 ianuarie 1941 s-au năpustit asupra coloniei circa 60-70 locuitori unguri din satele vecine, le-au spart geamurile și fișele bătând pe câțiva coloniști. Din nou li s-a pus în vedere să părăsească colonia. În locul lor, autoritățile ungurești vor să aducă unguri din Mateszalko. Din Carei ca centrul protopopesc raportul nr. 106 din 21 sept. 1940, prot. Ignație Borza ne înștiințează: „din ordinul șefului militar al poliției din loc., am fost nevoit să evacuez mobilierul capelei noastre din sala festivă, transportându-l în colonia suburbană lanculești”. Nu mult după aceasta în 30 sept. prot. I. Borza a fost arestat pentru că face slujbe în coloniile fără preot și întemnițat. Cităm din scrisoarea soției sale din 2 X 1940 care îi scrisese Prea S. Episcop la Budapesta: „soțul este deținut expus tuturor caznelor și tortu-

rilor. E complet distrus sufletește..... nu primește nici apă să se spele, de cum mâncare. Vă rog P.S., cu inima zdrobită de durere, faceți tot ceea ce puteți și știți, pe la consulat, ori chiar la primul ministru Teleky să se înceteze cu ceea ce se face să-l pună pe soțul meu pe picior liber și de are vină să se dea în judecată”.

În cele din urmă după mai multe săptămâni de închisoare, a fost expulzat. Tot prot. I. Borza în raportul înregistrat sub nr. 197/940 arată tragedia îndurată de el și credincioșii coloniști din lanculești și Horea, purtarea barbară a ungarilor și tendința de a distruge tot ceea ce este organizat a noua și vechea ortodoxă în ținutul cedat și mai ales în Eparhia Maramureșului:

În urma convorbirii avută cu P.S. Voastră în ziua de 30 august la reședința din Sighet m-am reîntors în protopopiatul, comunicând preoților indemnul P.S. Voastre de a rămâne fiecare la parohie. În 7 IX dus la primărie cu brutalitate am fost îndrumat numaidecât să evacuez capela care era instalată din 1924 în sala festivă a Primăriei. În ziua de 9-10 IX am demontat mobilierul capelei din Carei și l-am exportat în școala din lanculești, cu planul de a înzestra noua biserică cu acest mobilier..... am slujit mângâind credincioșii care erau foarte tulburați de presiunile furtunii. Am slujit în fiecare duminică în altă și altă colonie. Până în 29 IX în Scărișoara Nouă..... coloniștii mă cercetează zilnic acasă..... poate chiar aceste cercetări au făcut ca în ziua de 30 IX 1940 am fost ridicat de la locuință..... am fost împresurat de patru polițiști cu arma în mână..... izbindu-mă cu armele în spate, mi-a ordonat „Mars Olere”..... am fost dat la închisoarea cea mai infectă timp de 7 zile, a trebuit să rabd nopți de-a rândul maltratarea mârșavă a polițiștilor ordinari..... care intrau peste noi..... și mă palmuiau și loveau cu pumnii peste cap până la nesimțire. Procesul verbal cu motivele de expulzare, ca „neplazito” (revoluționar) am fost forțat a semna, fiind amenințat cu trimiterea la lagărul de muncă zilnică..... după aceasta am fost escortat la gară spre graniță. Ca pagube materiale am suferit asemenea mult, cercalele, troița, candela, sigiliul, 300 coli hârtie, vasele de argint și caseta cu tacâmurile (72 bucăți), 4 tăvi, serviciul de cristal, 3 bucăți, goblenuri, au fost luate..... încartiruți fiind la mine un preot catolic confesor militar trei ofițeri unguri. În Parohia Tâșnad..... mobilierul capelei din Tușnad a fost răvășit și îndepărtat coloniștii din lanculești au fost jefuiți ziua și noaptea de ungurii din Carei și comunele învecinate..... Au fost bătuți și schingiuiți foarte grav încât au fost duși la spital 16 oameni, apoi învogați ținuti trei zile..... până ce au semnat declarațiile că de bună voie se expatriază. Martori ai declarației lor au fost aduși chiar prt.gr.cat. din Carei, Ioan Lobonț și preotul Luliu Pop gr.cat..... coloniștii au avut și morți pe drum din cauza bătăilor primite. Am văzut femeia lui Han Nicolae cu brațele rupte pentru a-și apăra soțul căzut sub picioarele agresorilor unguri, în casa lor din colonie și mai rău au pățit coloniștii din Horea, precum și aceia din Scărișoara Nouă..... au fost mereu insultați și jefuiți zi și noapte mai ales de ungurii de peste frontieră. Le luau vitele, bucatele, furajele și chiar mobilierul sărăcăcios din casă. Stăteau ascunși prin porumbiști. În ziua de 19 X după o percheziție, soldații au dat câteva salve peste biserică ciuruind ferestrele și clopotnița, la acest semnal au năvălit vreo 30-40 civili și soldați..... dând buzna prin casele coloniștilor ridicând tot ce aveau. În casa colonistului Trif Ioan a Dodii erau în pat doi copilași de 2-4 ani. Când jefuitorii au tras hainele de pe ei au început să plângă și să țipe. Auziți de tatăl lor, acesta a venit..... Jefuitorii l-au izbit cu furci și ciomege, el a strigat ajutor. Coloniștii refugiați în porumbiști s-au năpustit asupra jefuitorilor și

s-a produs o încăierare oarbă, rămânând un ungar mort și altul abia viu. Pe cel rănit coloniștii l-au dus la doctor în Sanislău. În urma anchetei pe 11 coloniști în 24 X după grozave maltratări, escortații au fost duși și de atunci nu se știe de ei..... Ceilalți coloniști jefuiți au fost expulzați.

5. Parohia Marna. În raportul înaintat de pr. G. Laurențiu din 19 X 1940 înregistrat sub nr. 461/940 arată între altele: „în baza ordinului P.S. Voastre, precum și la indemnul prot. I. Borza din Carei am continuat a rămâne în parohia mea între credincioși și după ocuparea..... de trupele maghiare în a doua săptămână am plecat la Zalău..... unde un civil oarecare probabil detectiv..... mă invită să-l urmez la Poliție..... mă prezintă de un preot suspect..... îmi cer să le spun ce știu despre cazul de la Trăsnea..... Le-am răspuns că nu știu nimic. Atunci s-au repezit la mine ca niște tigri izbindu-mă de pereți. După mai multe torturi și răgneli la mine m-au închis la poliție..... și m-au ținut acolo două zile și două nopți fără amânare și fără un pahar de apă.....

După ce s-au convins că n-am nici o vină m-au eliberat slab, neadormit, nemâncat, abia mai mergeam pe picioare.

Au trecut iar două săptămâni fără să se mai lege de mine. Totuși m-au trecut și pe mine pe lista de expulzare. Atunci m-am hotărât să nu prea stau pe acasă..... am plecat pe la părinți și socrii câteva zile. Pe când căutam să mă urc în tren la 12 X a.c. un civil și doi jandarmi mă legitimează și mă invită să-i urmez. Mă urcă într-un camion până la frontiera română, aici m-au amenințat că dacă voi îndrăzni să mă întorc mă vor duce la Seghedin. De prezent nu știu de familia mea. Toată recolta de pe moșia mea rămasă acolo. Mobila sechestrată.....aceasta este situația mea, a familiei mele îndurată pe drumuri.

6. Parohia lanculești Carei. Pr. G. Munteanu în raportul său din 19 X 1940 de sub nr. 462/940 arată tragicele lovituri suferite de el și credincioșii din acea colonie: „În conformitate cu ordinul P.S. Voastre de a rămâne toți preoții pe loc.....am rămas pe loc..... timp de o lună și jumătate, cu toate provocările și teroare neomenească dezlănțuită de concetățenii noștri maghiari.....eram acostat cu insultele cele mai triviale și loviți pe la spate cu ciomege.....cazuri... Munteanu Pr., Simion Oneț, Dumitru Dobra Dumitras, G. Todea a Mariscăi coloniștii s-au întors cu capul spart și cu câte o mână ruptă. Dar planul lor diabolic de a ne izgoni ziua supliciuului nostru nu a întârziat. Joi în 10 X 940 m-am trezit cu un pluton de soldați. Au cercetat pe la case după arme ducând însă de la oameni și case tot bani. Tot în aceeași zi vreo 30 soldați polițiști și agenți au pătruns în casă la mine ridicându-mă și ducându-mă la poliție, unde m-au ținut două zile. Vineri în 11 10 940 noaptea au venit acasă 10 militari înarmați polițiști și agenți. Mi-au distrus în casă toată mobila, mi-au luat din poșeta soției mele suma de 24 mii lei, un ceas de aur și un lanț..... Mi s-a poruncit atunci noaptea să mergem la comisariat atât eu cât și soția și copilul (o fetiță de 11 luni). Când am ieșit afară din toate părțile coloniei am auzit văicări, plângere, împușcături groaznice. A doua zi am fost aduși la comandant vreo 60 coloniști sub pretext de revoltă și arborarea drapelului național român. Precum am aflat au fost împușcați mai puțin grav 27 coloniști, iar doi grav. Mie mi-au dus tot din casă, mobilă, grâu, vite, oi etc., iar coloniștilor tot ce au avut stricându-le casele, șurele etc. Au ridicat de la epitropul bisericii D. Dobra din lanculești livretul de depuneri C.E.C. în valoare de 100 000 lei și numărul de 12 127 lei. Pe mine, luni, 14 X 1940, m-au urcat în tren însoțit de un jandarm..... și prin punctul de frontieră Hodisel Bihor am fost expulzat în România.

De la soție am primit de atunci o scrisoare că și ei i s-a pus în vedere să-și ceară repatrierea și că s-a refugiat lângă Oradea. Colonia a rămas pustie; iată numai câteva momente din zbuciumul uneia dintre cele mai frumoase colonii din graniță cum ungerii au șters-o de abia într-o lună de la ocuparea teritoriului cedat.

7. Sighet și Valea porcului. Ermonahul Ghenadie Cojocarul în declarația depusă sub nr. 186/1941 din 7 II, arată „la consemnul P.S. Episcop Vasile am rămas la datorie..... autoritățile militare și civile maghiare au ordonat demontarea capelei episcopale și clopotele Episcopiei ortodoxe au fost împărțite parohiilor catolice. Preoții care au rămas după ocupație au suferit cea mai mare prigoană din partea ungerilor. Mulți din ei au fost bătuți și duși legați pe la închisori și purtați cu jandarmii din loc în loc până când la urmă îi expulzau din țară, lăsând credincioșii pradă catolicismului și averea lor în voia sorții. Creștinii ortodocși siliți de autorități să treacă la catolicism. Am văzut cum au fost expulzați preoții din Bistra, Remeș, Maramureș. Unii credincioși au trecut la catolicism ca să nu fie persecutați. Administratorul tractului Sighet amenințat a părăsit Ungaria, iar eu am fost numit la conducerea protopopiatului.

Fiind pârât din partea preoților gr.cat. că prezența mea ortodoxă provoacă neliniște, am fost somat de poliție țara, am fost înjurat și amenințat cu bătaia. Am fost dat afară din casa parohială..... Instalând capela la periferie acum. Văzându-mă silit să părăsesc țara la 28 ian. 1941 am predat agentele protopopiatului Sighet din Borsa credincioșii li se plâneau că sunt amenințați prin tobă din partea autorităților să se întoarcă oamenii la catolicism, care nu vor asculta vor suferi mari greutăți și vor fi scoși din țară.

8. Din Protopopiatul și Parohia Sighet pr. A. Jolodoevski adm. protopopesc din Sighet în raportul său din 29 IX adresat P.S. Episcop Vasile la Budapesta înregistrat sub nr. 111/940 comună „înainte de intrarea armatei ungare a fost preotul Căsariu din Virismort arestat de garda civilă maghiară și casa și biserica parohială au fost luate cu forța. Pr. Lebedov a fost arestat, bătut și expulzat la fel și preotul Vadulschi. P.C. Arhimandrit Gherasim a fost deținut ostatic..... nu poate pleca din țară. Părintele consilier Latis a fost arestat în casa parohială din Sighet și despre soarta Domniei Sale nu am putut afla nimic. Preoții Gazea și Mărcuș au fost somați să părăsească Ungaria în scurtă vreme.

9. Din Vișeu de Sus pr. Ieromonah Sebastian Sârbu în scrisoarea sa din 27 IX adresată P.S. Vasile la Budapesta înreg. sub nr. 112/940 relatează trista situație de acolo..... „preoții I. Vadulschi și Lebedev au fost arestați și închiși, iar în ziua de 20 IX au fost eliberați punându-li-se în vedere că în timp de 3 zile să plece peste graniță, ceea ce s-a întâmplat. În 23 IX au fost expediți de autoritățile maghiare peste graniță. În parohia Vișeu de Sus și de Jos au părăsit câțiva credincioși religia ortodoxă. Mediul pentru ortodoxie este rău..... troița ridicată de români în piața Vișeuului între datele de 4-5 IX a fost tăiată și aruncată într-un lac necredincios. Pentru această troiță mă doare inima și sufletul pe mine cât și pe toți credincioșii..... știu atâta că pr. Filip a fost arestat cu intelectualii și dus la Sighet..... palatul episcopal este plin de militari, iar arhimandritul Gherasim este arestat. Cei care au fost din Vechiul Regat, din ordinul autorităților ungurești au fost împachetați și unii dintre ei au și fost expediți peste graniță. A doua zi după venirea armatei maghiare în Vișeu de Sus mi s-a pus în vedere ca să ies din localul unde aveam locuința și capela această evacuare a trebuit să o fac

imediat după dispoziția dată..... am fost oprit să scot icioanele, lucrurile din capelă spunând că sunt sechestrate. În capele au așezat militari. Au sechestrat și materialele de construcție. Acest sechestrul s-a dat de către preoții rom.cat. din localitate. Curentul de trecere la catolicism este pornit..... mediul pentru ortodoxism este rău. La data de 2 XI 1940 părintele Sârbu cu rap. Înreg. sub nr. 151 din 1940 comunică, că, a fost expulzat deși era bolnav. Ungurii m-au dat afară din Vișeu de Sus prin punctul de trecere în Bucovina, așa că bolnav cum am fost a trebuit să trec munții pe distanța de 85 km. Drumul acesta ce l-am făcut în timpul cât am stat sub ungeri mi-a distrus sănătatea eu cu toată mizeria am vrut să rămân la Vișeu, dar nu mi s-a permis. În Maramureș n-a mai rămas prot. Viseu decât trei preoți de ai noștri, Filip din Borsa și călugării din Valea Izei. Biserica din Viseu a rămas închisă pentru că și cântărețul a fost arestat și trimis în direcție necunoscută (lagăr) pr. Sârbu în urma suferințelor a repausat la București în Spitalul Elias în luna ianuarie 1941.

10. Parohia Săcel Maramureș Pr. Vasile Magdău adm.prot. în raportul său înreg. sub nr. 177/940 din 16 XI arată motivele care l-au forțat la refugiu deși ar fi dorit să rămână deoarece era născut în acea parohie, cele mai vechi parohii ortodoxe din Maramureș. La 1 nov. a fost alungat din Parohia Săcel ceea ce s-a întâmplat cu toți intelectualii români suferind persecuțiile cele mai înspăimântătoare a autorităților maghiare după ce am fost în continuu insultat cu expresiuni maghiare din cele mai triviale, am fost ridicat de la cămin și parohie și transportat la pretura Dragomirești unde am fost ținut sub stare de arest 4 zile. Pe mulți preoți de ai noștri autoritatea militară maghiară i-a escortat sub baionetă de-a lungul satelor până la graniță expulzându-i în chip brutal și necivilizat. Generalul conducător militar al jud. Maramureș a interzis preoților noștri rămași a săvârși slujbe religioase în parohiile unde lipseau preoții. La parohia Remeș a fost predată biserica la catolicii ruteni. Tot așa și la Virismort. Capela noastră instalată în școlile primare de stat am fost siliți să le mutăm de acolo. Biserica frumoasă din Vișeu de Sus sunt hotărâți să o predea ungerilor reformați iar pe credincioșii noștri îi silesc să treacă la biserica gr.cat. sal. rom. cat. În parohia Poenile de Sub Munte după ce au expulzat pe preot, credincioșii înmormântează morții fără preoți sunt 6 cazuri până acum. Li s-au interzis să se mai adune în biserici la slujbele religioase.

La reședința Episcopală din Sighet au doborât crucile cu focuri de mitralieră, iar clopotele le-au demontat și împărțit la alte biserici catolice și palatul de reședință redat ungerilor. Iconostasul vechi din capela episcopală astăzi în 1 IX 940 se află într-un grajd. În fiecare zi intelectualii preoți, învățători, avocați, medici și proprietari mai înstăriți și țărani sunt ridicați zilnic de la căminele lor și purtați de la o autoritate la alta, de la un arest la celălalt, de la o închisoare la alta. Pentru a se îngrozi de pornirea răzburării, a-și părăsi tot avutul și a pleca cu ce se află pe el peste graniță. Prigoana contra românilor este dintre cele mai groaznice acte de atrocități și zilnic sunt nevoiți să plece sute de mii de români să-și poartă scăpa viața lor și a familiilor lor. În astfel de împrejurări oricine ar încerca să rămână acolo stăpânirea străină și neumană ce și-au expus viața și dacă este cât de puțin ceva conducător de popor, este sortit să-i îndure cele mai neuzite persecuții ca la urmă pentru a scăpa cu viață să-l arunce peste graniță. Mulți martiri ai românismului vor închide ochii cu jale și amărăciune, că printr-o situație nedreaptă au ajuns să suporte calvarul tuturor amărăciunilor

străine.

Pentru ca să nu se destrame această parohie veche, la propunerea pr. consilier Rujdea, P.S. Sa Episcop Colan al Clujului numește adm. parohial pe Ieromonahul Ghindea Navcratiu care fiind și el expulzat ne raportează sub nr. 196/940 din 30 XI. Următoarele „Comandantul mi-a pus în vedere ca în termen de 8 zile să părăsesc teritoriul Ungariei. Ațâțat fiind de preoții gr.cat. din Slistea de Sus și de avocatul Nischi din Dragomirești. După sosirea mea în parohie mă pomenesc cu jandarmii care mă cheamă la primărie unde încep a mă pălmui..... Din nou am fost chemat a doua zi la primărie unde s-a repetat același tratament ca mai sus în chipul cel mai barbar. În ziua de nov. subsemnatul împreună cu doi membri din consiliu am plecat la generalul din Sighet spre a raporta cele ce mi s-au întâmplat. Generalul a început a mă înjura cât se poate de murdar trimițându-mă în România..... escortat de jandarmi până la granița rămână la Cosna. Tratamentul maghiar în întregime asupra bisericii ortodoxe în întregime a fost cât se poate de necreștinesc.

Preotul Vasile Magdău care a fost expulzat din Parohia Săcel a primit epistolă de la părinții săi rămași în Săcel, în care se arată că la data de 23 iunie 1941 starea jalnică a bisericii și a credincioșilor ei biserica a fost închisă de preotul gr.cat. cu concursul autorităților administrative ungurești și luând cheia cu el a declarat că nu le va deschide biserica până când nu vor trece cu toții la religia gr.cat. Credincioșii noștri nu vor să se lepede de religia străbună ortodoxă ci în duminici și sărbători vin la biserică și neputând intra înăuntru se roagă pe lângă zidurile ei ca Dzeu să le rânduiască vremuri mai bune.

11. Din Remeș-Maramureș preotul Leonte Cazea prin raportul înreg. sub nr. 198/940 din 26 XI arată: „bazându-mă pe dragostea credincioșilor și urmând sfaturile P.S. Voastre să nu părăsim turma, am rămas. La o săptămână după sosirea armatei maghiare am fost avertizat să părăsesc satul. La 17 IX primesc o adresă de la Vicariatul gr.cat. din Receul Mare cu nr. 263/940, prin care ni se pune în vedere că pe ziua de 19 sept. sunt obligat să predau biserica și casa parohială cu toată averea mobilă și imobilă pe seama bisericii gr.cat. Convocând consiliul parohial a hotărât să rămână și pe mai departe în posesiunea bisericii și a casei parohiale. Consiliul a intervenit la comandament ca să suspende dispoziția care a și oprit executarea întrucât în ziua de 19 sept. deși vicarul s-a prezentat văzând actul comandamentului nu a procedat la preluare.

Dar în ziua de 27 IX în timpul Sf. Liturghii s-au prezentat în biserică din Remeș doi militari unguri, dintre care unul era [text indescifrabil] Sf. slujbe ei au oprit în fața bisericii și au declarat că ei (credincioșii ortodocși) nu mai sunt considerați ortodocși ci gr.cat. și biserica cu toate bunurile trebuie să li se predea lor. Așa este ordinul Comandamentului Militar au adăugat ei, amenințând pe oameni că cine va fi dus legat la Sighet, iar mie mi-au declarat trebuie să părăsesc satul în caz contrar ei mă arestează și mă duc cu mașina lor la Sighet. Am fost dus la cancelaria oficiului parohial însoțit de epitropi și consiliul ca să dau în primire averea bisericii. Iar lumea s-a dus de la casele ei plângând. Forțat am dat în primire averea bisericii cu arhiva parohială și casa cu banii cu care a fost 14 500 lei numerar epitropiei și consiliului parohial sub luare de dovadă și am plecat fără să mă mai pot întoarce la parohie să-mi iau rămas bun de la credincioșii mei, în Sighet. Comandamentul militar mi-a pus în vedere să părăsesc țara imediat. În duminica următoare am plecat în Sarasău. Aici am constatat că registrele

botezaților și cununaților erau distruse deoarece n-am executat ordinul de plecare dat de comandant în ziua de 2 oct. 1940. Am fost arestat cu decizia nr. 685 hotărându-mi-se ca până la 16 oct. 1940 să părăsesc țara punându-mi-se în vedere să nu părăsesc domiciliul, să nu vorbesc cu persoane civile, să nu merg în localuri publice, să nu corespund, să nu folosesc telefon, iar duminica dimineața să fiu prezent la poliție (pentru a nu putea face slujbă).

În ziua de 17 oct. ora 9, am fost dus la comandamentul militar în localul reședinței episcopale, aici m-am obligat să semnez o declarație, că autoritățile maghiare s-au purtat bine cu mine. De aici am fost dus în închisoarea militară unde m-au ținut până la ora 16, când au venit doi jandarmi cu niște hârtii și mi-au comunicat că trebuie să plecăm la trei. M-au dus la locuința unde era familia. Mi-am luat copiii și ce am putut cu noi și am plecat la gară lăsând casa cu tot bunul meu în voia sorții. Aici ni s-a citit ordinul cu nr. 1170/940 „Tolonclevel” acești doi jandarmi ne-au condus până la ultima gară „lekoshaza”. La 24 oct. am fost predați poliției de frontieră Curtici. Iată calvarul unui preot devotat care hotărât ca să rămână pe loc așa după cum au făcut mulți dintre ei. Am fost alungat de tirana stăpânire ungurească”.

12. Preotul Aurel Filip din Borsa cu data de 20 aprilie 1941 sub nr. 44 raportează P.S. Colan al Clujului (raportul înreg. la noi sub nr. 671/1941), următoarele: „În ziua de 13 februarie 1941 am fost citat în fața primpretorului de la Vișeu de Sus, unde au căutat sub toate pretextele să mă ridice din mijlocul credincioșilor văzând că acești credincioși nu vor să-și lase legea ortodoxă. Mi-a făcut diferite categorii de acte pentru a mă aresta și interna. Unele pe o lună, altele pe 6 luni. Mi-au luat semnamentele ca la criminali, m-au fotografiat, mi-au cerut ca în 24 ore să trec în România, iar în cele din urmă văzând că nu cedez mi-au cerut să trec la gr.cat. Am spus că până am credincioși ortodocși voi sta în Borsa și după aceea vor trece toți la gr.cat. Voi pleca în altă parohie întrucât sunt destule vacante. La aceasta mi-au cerut ca în duminica de 15 II crt. să spun la biserică că toți credincioșii să treacă de la ortodocși la gr.cat. M-au ținut toată ziua sub diferite presiuni și amenințări. Văzând că nimic nu folosește, în cele din urmă m-au lăsat acasă să mă mai gândesc. Fiind aproape timpul când venea trenul dinspre Vișeu la Borsa însă acesta au făcut-o numai după rugămintea și plâns.

În ziua de 14 II (sâmbătă) 1941, am fost purtat în două rânduri la primărie de 2 notari străini. Aici mi-au început din nou rechizitoriul după felul din ziua precedentă a primpretorului. M-au solicitat să trec și m-au întrebat de ce servesc credincioșii lor. Îmi comunică că din cauza mea credincioșii nu vor să treacă la gr.cat. M-au amenințat că voi fi arestat dacă nu trec și eu imediat. Am refuzat. Au încercat să facă și ei diferite presiuni, dar zadarnic.

De firea bizului vădit sau la rugămintea mea m-au lăsat acasă, cu condiția să pun în vedere credincioșilor să treacă, ca altcum vai de ei. Vorbiseră ei de toate cu pretorul la telefon.

În ziua de 15 II duminică, după Liturghie erau în fața Sfintei biserici credincioșii ca de obicei la sfat înfricați de atâtea amenințări – îmi comunică unii că au văzut jandarmi trecând în sus, alții că au plecat în jos agenții de la Primărie printre credincioși așteptau ieșirea mea din Sfânta biserică. Leșiți în mijlocul credincioșilor din fugă le-am spus că Dl prim pretor mi-a dat ordin să le spun să treacă la catolici și i-am părăsit plângând de plânsul lor. Luni, 16 ian. 1941, pe la orele 3 dimineața mă [text indescifrabil] face panahida spre ziua înmormântării ce

era să fie marți când apar în ușa casei doi jandarmi care îmi comunică arestarea din ordinul primprețorului. Erau de față primul cântăreț al bisericii, câteva femei și soția cu copiii care au început să plângă disperați.

Abia mi-au îngăduit să-mi iau un rând de schimburi și să mă duc la Vișeu de Jos, lăsând totul în grija Celui de Sus. Sosim la orele 7 seara unde primprețorii mă întâmpină cu apostrofările că de vineri până azi n-au trecut decât cinci persoane la gr.cat. că el trebuie să ia chestia mai aspră, iar pe mine să mă trimită la Budapesta. Văzând că orice încercare de scăpare ar fi zadarnică, cu lacrimi în ochi cer jandarmilor să mă duc și caut să ies de la primprețor, însă din ușă mă cheamă înapoi îmi comunică interzicerea de a comunica cu cineva sub motivul agravării situației. Îmi pune în vedere că nu am voie să corespund cu nimeni, numai prin el. Dus de jandarmi la primăria din Vișeu, dorm în camera gărzilor comunale. De aici mă ia în primire un agent secret și mă escortează la „Tolonțhaz” (temnița vagabonzilor) în Budapesta. Ajung miercuri, 18 II 1941, fără să fi mâncat nimica de când am plecat de acasă „două zile și două nopți”.

Pus între făcătorii de rele ai Budapestei, în murdărie, frig, mâncare – foame rea și pe urmă păduchii și ploșnițele au apărut fără întârziere căci erau silit să ne culcăm pe paturi numai de sârmă cu o pătură plină de murdărie și de paraziți căci în altă seară o dau altora. Din două în trei săptămâni se pune la etuvă pentru deparazitare. Alburile și hainele de pat noi au ajuns mai negre și mai murdare ca ale ciobanilor din munți. Aici am stat șase săptămâni unde poliția a căutat în trei rânduri să mă tundă și să mă radă cu forța însă m-am opus. Cu mare greutate am scăpat cu multe rugăminți și cu norocul că știam ungurește, căci pe Danciu și Timis i-au tuns fără cruțare. În ziua de 10 martie 1941 sosește la biroul închisorii o adresă de la primprețorul din Vișeu, în care mă întreabă dacă trec la gr.cat. sau sunt dispus să stau pe mai departe închis. În mijlocul mizeriei și punându-mi-se în vedere că și după 6 luni tot acela îmi va fi rezultatul, accept și în biroul referentului Dr. Bucuvetchi de la închisoare, îmi încheie un proces verbal după care prin pretorul îmi ridică internarea. După 6 săptămâni de ședere în închisoare la Budapesta am fost transferat la tabăra de internare din Chis-torța, unde abia după trei săptămâni am fost eliberat. Îmbă-trânit de suferințe, slăbit de necrezut și cu durere de stomac și reumă în oase din cauza gerului pe care l-am suferit în celulele umede și cu ciment fără pic de foc în iarna aceasta, după 9 săptămâni sunt lăsat la vatră. Mare purtare de grijă mi-a avut peste tot păr.prot. T. Ungureanu din Budapesta căruia îi suntem datori cu recunoștință și mulțumire o viață întreagă.

Acasă în Borsa după ducerea mea subprimarul a încuiat biserica sigilând-o și a început vânătoarea după ortodocși până i-a trecut pe toți din ordinul primprețorului. Soția de acasă se ducea săptămânal la Vișeu să-mi ceară eliberarea însă zadarnică i-a fost osteneala până n-a sosit răspunsul de la mine..... În 29 martie 1941 o comisie (germano-italiană a fost la Borsa la fața locului, unde s-a interesat de soarta celor trei preotese ortodoxe Filip, Danci și Timis) și de felul cum au fost forțați credincioșii și noi preoții de autorități să ne părăsim legea. Soția mea a arătat comisiei totul, precum am arătat eu mai sus, cum s-a întâmplat cu noi și cu credincioșii forțându-i să treacă. Comisia a mai întrebat că noi eram ortodocși din naștere, la care soția mea a răspuns. Așa suntem născuți și că nu vrem cu nici un preț să ne părăsim legea. Numita comisie s-a informat de aproape de situația de la primărie și pretură, iar soției mele i-a spus că încă înainte de Paște voi fi eliberat și mi

se va face dreptate. Cu biletul de liberare din ziua de 12 aprilie 1941 m-am prezentat la primprețor în ziua de 15 apr. unde mi se pune în vedere ca să nu părăsim comuna, iar jandarmii aproape zilnic ne cercetează acasă sub diferite pretexte. Am întrebat de este voie să deschid biserica de Paște și mi s-a comunicat de prot.fr.cat. că dacă voi încerca credincioșilor iarăși vă vor trimite de unde am venit. Primprețorul îmi dă voie să părăsesc numai Borsa cu condiția ca mai întâi să fac examen diferențiar la gr.cat. și apoi să-mi treacă soția și copii. Mi-a cerut actele de studii pe care înainte de arestare, la unele cercetări, le arătasem pe toate, acum le-am comunicat că mi-au fost luate de comisia mixtă care aștept să mi le trimită. P.S. Stăpâne, sunt pe drumuri, bolnav, cu o mulțime de datorii de pe urma chestiilor cu internarea aceasta fără parohie și aproape împachetat. Nu vreau să-mi las legea sub nici un motiv, vreau să muncesc mai departe pe seama bisericii mele. Căci pentru ce am suferit și sunt dispus să sufăr însă, rog sfatul, ajutorul și îndemnul P.S. Voastre.....”.

13. Scrisoarea preotului Danci Grigore din 27 IV 1941 către P.S. Nicolae al Clujului, înregistrată la noi sub nr. 671/941, subsemnatul preot Grigore Danci născut în comuna Borsa, județul Maramureș și numit ca preot în parohia Săcel-Maramureș cu supunere firească vin prin prezenta spre a vă cere și a vă raporta următoarele: „Cu atâta dor am mers la parohie căci eram dornic de a munci în via Domnului. Însă durerea mea a fost cu atât mai mare că n-am avut vreme să mă instalez bine și necazurile și-au făcut drum greu asupra îndurerărilor parochieni, pe ei îi duce cu forța la primărie pentru ca să treacă la gr.cat., dar credința străbunilor era bine adâncită în ei și n-au trecut nici forțați, decât foarte puțini, în cele din urmă m-au luat și pe mine. Era duminică, 27 ian. 1941. Am plecat de dimineață la Sf. Liturghie după terminarea căreia am ieșit afară în fața Sf. biserici. Am fost întâmpinat de către jandarmi care m-au luat și m-au dus la Primărie. Aici mi-au propus să mă fac gr.cat. și atunci voi fi lăsat liber. Am răspuns categoric că nu trec. Am fost ținut aici toată noaptea și dimineața am fost transportat la Dragomirești. Primprețorul m-a primit cu cele mai ofensatoare apostrofări. De aici m-au luat jandarmii și m-au dus la primprețorul din Vișeu de Jos. Marți, dimineața după ce a trecut noaptea, dormind într-o celulă pe cimentul rece, m-au luat jandarmii și m-au dus în fața primprețorului, care m-a întrebat că de ce n-am lăsat pe ortodocși să treacă la gr.cat. și mi-a spus că mă vor trimite departe. După o călătorie de o zi și o noapte și nemâncat de cinci zile, am ajuns la Budapesta și închis în temnița vagabonzilor, alături de caracterele cele mai decăzute, pungași, atești etc., care prin diferite gesturi își băteau joc de noi. Eram acum distruși, sleiți de puteri și cu orice speranță spulberată. Ce am îndurat atunci cu părintele Filip și Timis nu putem descrie. Aici era adunată cea mai neagră mizerie. În mijlocul lunii februarie, când gerul aspru făcea să trosnească gardurile, noi acolo între ziduri eram fără foc și trebuia să ne odihnim oasele pe lespezile de piatră rece. Ne storcea frigul, dar dacă erau numai friguri, atunci am fi dus-o cumva, dar păduchii și stelnițele ne stingeau zilele fără milă. În mijlocul celei mai adânci disperări Dzeu ne-a trimis un mângâietor, un adevărat suflet nobil, pe pr.prot. Toma Ungureanu, care după ce ne-a mângâiat, ne-a spus că este de lipsă să luăm un avocat, căci numai așa vom fi salvați de aici. După o perioadă de cea mai neagră mizerie suferită în timp de trei luni am putut să scap liber. După ce am ajuns acasă, aici mi s-a pus în vedere să nu părăsesc comuna.....”.

14. Din valea lui Mihai, credincioșii fiind aproape în totalitate lor din Vechiul Regat, s-au refugiat. Pr. Terente Ciorogariu a rămas pe loc, a stat mereu în corespondență cu P.S. Episcop Vasile în Budapesta. Din scrisorile înregistrate sub nr. 109 din 24 IX 1940 se constată cum a fost evacuat din casa parohială el și capela cu toate lucrurile, intrând jandarmi în acel local și apoi forțat să plece peste graniță și S.S.

15. Din Baia Mare pr. Ștefan Bărbos, adm. protopopesc, în urma refugiului prot. Ioan Bânda, stă în corespondență cu P.S. Episcop Vasile, scriind la Budapesta: „Din Protopopiatul Cetatea de Piatră s-au refugiat preoții din parohiile nou înființate cu capele în scopi și case parohiale. Preoții neavând nici o siguranță de existență s-au dus. De către unguri s-au demontat capelele Baia Sprie, Seini și Fernezeni. Tot dânsul comunică pr. C. Sa consilier Latis este închis la Satu Mare. Preoții rămași la datorie sunt aceia care au parohii organizate, cu biserici și școlii etc. Au rămas 16 preoți, restul refugiați și expulzați (Rap. înreg. sub nr. 108 din 24 IX 1940).

16. Din parohia Seni: preotul Vasile Racolța în raportul înreg. sub nr. 173 din 19 X 1940 arată că a plecat din parohie în urma ordinului de evacuare, primit de la C.R. din Satu Mare, în care au fost încadrați și preoții, s-a refugiat în Lugoj. Ce privește starea parohiei o consideră desființată în urma barbariei ungarilor, care au dispus demontarea capelei, iar temelii monumentalei biserici ce se începuse prin strădania Dlui general Georgescu Pion a fost distrusă, iar materialele aflate în momentul ocupației ungurești au fost distribuite la bisericile minoritare.

17. Din Giurdulecul Hodolului, Eromanagul Teofan Mățăsararu în raportul înregistrat sub nr. 80 din 15 I 1941 arată următoarele: „În parohia convertită, unde sovinișmul maghiar era mai înfocat și dușmănos față de luptătorii pentru naționalism și ortodoxism era cu neputință să stau în fața trupelor de ocupație a teritoriului cedat”. S-a refugiat făcând predarea averii parohiei episcopiei și consiliului.

18. Extras din declarația – Memoriu, depus de pr. Dosoftei Constantinescu din Târna Văgas, județul Satu Mare. „în spre noaptea zilei de 9 sept. 1940 au pătruns în casa parohială din Satu Mare (păr. Constantinescu în ultimul timp gira și parohia Satu Mare) trei grupuri fiecare din câte 10 soldați înarmați care m-au ridicat cu forța din pat îmbrăcându-mă și bătându-mă până la catedrală. Aici m-au așezat cu fața spre peretele Sf. Altar. Luându-mi poziția de rugăciune m-au ținut până la orele 2 noaptea. Sub presiunea agromătului de încărcare a armelor mă forțau a divulga unde sunt armele ascunse. Văzând că nu pot scoate nimic din gura mea m-au scos afară din biserică cu intenția de a mă executa însă s-au răzgândit din motive pe care nu le cunosc. M-am dus în casa parohială de unde m-au ridicat cu forța cu amenințări să le spun unde sunt ascunse armele coloniștilor din comuna Micula, Barcu, Lazuri, Livada Nouă, Peleş Drăgășeni, colonel Paulian unde mi-au făcut o minuțioasă percheziție. În fața acestor dovezi de nevinovăție m-au

pus în libertate. În ziua de 22 sept. 1940 în timpul și slujba la altar eram în mână cu anafură când au venit din nou maghiarii aruncându-mi-o jos, declarându-mă din nou arestat și apoi m-au dus la poliție. Odată cu mine au mai fost arestați și o parte din credincioșii care asistau la slujbă. În panică puținii care au putut să se strecoare au scăpat. Am lăsat în biserică un copil care urma să fie botezat. S-a insistat rugându-i implorându-i să fie indulgenți pentru a da voie să se boteze acel copil. Ungurii au răspuns că diavolul să-l boteze. Printre cei arestați se aflau și domnii Crăciu Dumitru Iosif Marias, Nistor Ioan, Nicoară Gh., Nicu Ioan, Vodrea Ioan, Zaharia Iosif, Vuia Augustin, Molnar Ștefan, Ardelean Ghe., Onisa Gh. Vasile Corodan, aceasta ultima a scăpat imediat, pentru care a intervenit mama sa e care este de origine maghiară, tatăl său preotul Corodan fiind bun român ca și fiul său. Așa s-a întâmplat cu sute de români coloniști, tineri, bătrâni, fete în număr de 50 femei aproximativ 100 pe care le cunoaștem. Au fost duși la poliție împreună cu mine, băgați la beci, unde m-au ținut trei zile fără lumină mobilă și numai pe ciment, fără mâncare și fără apă. Apoi legat cu fiare de mâini m-au dus la tribunal unde m-au dus într-o celulă. Acolo am schimbat câteva cuvinte cu camaradul Onis Iosif. Pentru aceasta am fost bătut cu saci umpluți cu nisip peste cap, corp, palmuși, loviți cu picioarele încât am rămas fără vedere timp de trei zile. Am cerut să fiu judecat. Mi s-a răspuns că trebuie să spun întâi de toate relele pe care le-am făcut ungarilor de când sunt pe aici și că nu voi fi eliberat decât după ce voi spune unde sunt ascunși ceilalți preoți și unde sunt ascunse armele. După 40 de zile de chinuri mi s-a spus că voi fi eliberat dacă nu voi mai intra în biserică și nu voi mai sluji deoarece biserică este făcută cu sudoarea și sângele maghiar, așa că trebuie să fie al lor. Mi s-a adus un act pe care trebuia să-l semnez că renunț la toate pretențiile ce am față de statul maghiar și mai mult să nu intru în biserică iar în termen de trei zile să părăsesc teritoriul maghiar căci [dacă] nu-l voi părăsi n-am să mai văd lumina zilei. La Sf. altar cât am stat arestat soldații unguri au luat discul de anafură în care au urinat. La fel prin biserică. Ni s-a furat lingurița, sf. potir și copia. Supravegheat de soldații unguri, zdrobit de suferință, despuiat de tot ce am avut și sumar îmbrăcat am fost dat peste frontieră.

NORTH-EAST TRANSYLVANIA UNDER HUNGARIAN TERROR. NEW DOCUMENTS

The article presents the text of a file that was found in the fund of National Council for the Study of Security Archives. It is a Documentary regarding the cults and the sects that contains several materials about the sufferings that the Romanian Orthodox Bishopric of Maramureș endured after Vienna Dictate.

Keywords: Transylvania, Romanian Orthodox Bishopric of Maramureș, Vienna Dictate, new documents, priest

NOTĂ

1 Membru asociat al Academiei Oamenilor de Știință din România.